kültür sanat eğitim

anadolu

ekini

AYLIK DERGİ YIL: 3 SAYI: 24 / 25 KASIM-ARALIK 1992

Fiyatı : 6.000.TL (KDV İçinde)

İÇİNDEKİLER

Dokuz Yüz, Dokuz Yüz, Dokuz Yüz... Filan Değil!..

"Vedalaşmak zor iştir. Kopup gitmek. Vedalaşmak, geçici bir ölümle ölmek gibidir. İnsan ayrılabilir mi sevdiğinden? İstasyonlarda, rıhtımlarda, hava limanlarında yolcu uğurlamak ne zor iştir. Ben gidenden kaçarım, isterse ayıp olsun. Gidecek olanı bir gece daha tutmak, o geçici ölümü uzatmaktır. Birdenbire sırtını dönüvermeli insan, bir başka yere doğru hızla yürümeli. Bitti işte. Artık sana belleğini zaman denen suyla bol bol yıkamak düşer" (1)

Hasan İzzettin Dinamo, kapanan dergiler için "O da kültür mezarlığına yolcu oldu" dermiş. (2) Biz o kadar kötümser değiliz. Kendisi de bu kötümser bakışı sezdiği için olmalı hemen ardından şunları söylemiş:

"... Dergiler hiçbir zaman çok satmamıştır. Bedava yazılarla yaşamaya çalışan bu düşün-sanat çocukları, zamanla kültürümüzün vazgeçilmez birer sayfası olmaktadır. Çoğu zaman yitik değerlerimizi, düşünce bahçelerimizi, uzun yılların yığdığı tozları silkeleyerek onlardan çıkarıyoruz. Böylece bedava, pir aşkına yazılmış sayısız değerli yazı, o kültür hazineleri, bir kez daha, yaşayan kültür akımlarına karışarak, durup dinlenmeyen düşün kervanının derinlerden gelen çan seslerine ayak uydurmaktadır." (3)

Yeni Ufuklar, benim dergilerimdendi. Kasım 1976'da, 275. sayısıyla kapanmıştı o da. Yeni Ufuklar dergâhının Yunus'u Vedat Günyol, 24 yıl boyunca yayımladığı derginin "son sayı"sına yazdığı o güzelim "Sonsöz"de, "Yeni Ufuklar kapandı, yaşasın başka Yeni Ufuklar!" diyordu.

Kasım 1976'dan Kasım 1992'ye... On altı yıl... Yeni Ufuklar kapandığında doğan çocuklar delikanlı oldular... O günden bu yana kaç "yeni ufuk" açıldı, kaç "ufuk" kapandı?.. Dünden bugüne açılan, açılıp kapanan dergileri düşünüyorum şimdi. Dağlarca'nın "Son Sayı"ya yazdığı şiirinde dediği gibi, "Artık çıkmayan dergilerin yayınladığı" (4) ışıkta belleğimi yokluyorum. Unutuş ırmağında değil, her gün değişen sularıyla zamanın ırmağında yıkıyorum belleğimi...

Hepimizin, yazın'ın büyülü oklarıyla yüreği dağlanmış herkesin bir dergisi vardır, dergileri vardır. İnsanın anıları, sevinçleri, sevdikleri, sevmedikleri, kentleri, sokakları, sinemaları... olduğu gibi dergileri de vardır. Dahası olmalıdır.

Yakın bir zamana kadar Anadolu'da çıkan, çıkarılan ekin dergileri yok denecek kadar azdı. Bugün öyle midir? Bozkır ateşleri gibi, nice dergi üstlerinden kar kalkınca fışkıran çiğdemler örneği, her biri kendi renginde, Anadolu'nun her yöresinden düşünce bahçemize katılmaktadırlar.

Dergiye gecikmiş, dergiye susamış bir görünümü var Anadolu büyük

bahçesinin. Biri birini izliyor dergilerin. Yenisi hangisi, kapanan kim birbirine karışıyor. Deniz feneri gibi yanıp balkıyorlar, balkıyıp sönüyorlar. Ne verimli bir sarmaldır bu. Böyle bir ortamda dergi kapanması da açılması kadar "olağan" bir olaya dönüşüyor; Dinamo haklı; dipten gelen dalga her dergi; kendini izleyenlere eklenip, onları etkileyip, onlardan etkilenip yarına uzanıyor. Kapansa da, artık çıkmayacak olsa da... Bir "sis çanı" gibi kimileyin gecenin, kimileyin tanyerinin, kimi de kurşuni bir gökyüzünün altında "çalıp" durdular ya... Yazın evrenimizin ufuklarında, kentlerinde, alanlarında...

Dinamo, kapanan dergilere "kültür mezarlığına yolcu oldu" derken, Aziz Nesin bu durumu "... savcıların aldırış bile etmedikleri kültür cinayeti" olarak nitelendiriyordu. (5) Kültür Bakanlıklarının, Maliye 'savcıları'nın ekin yaşamımızın fideliği dergilerimiz için yapmadıkları ve 'yaptıkları' bir yana dursun, biz de geçtik Anadolu'nun düşünce bahçesinden. Toprağına çiçeğine, azotuna oksijenine karışarak... Başka çiçeklerde açmak üzere... Açacağımızı bilerek... Anadolu'yu, Anadolu insancılığını; zengin tarihsel/toplumsal dağarını, sıcağını, rengini ve aydınlığını, Anadolu insanının "maceralarını"... arkamıza alarak çıktığımız yolculukta yarın yeni bir gündür artık... Yarın başka bir gündür. Irmakta akan su değişti. Gün yeni bir gerçekliğe ağarıyor; çiçekler bu yeni gerçekliği eskiyecekler... Cavit Orhan Tütengil'in söyleyişiyle "Değişimler dünyasında dergiler de ölür". Son gerekliydi. *Yeditepe, Dost, Papirüs, Yeni Dergi, Yeni Adımlar, Yansıma, Soyut, Edebiyat Cephesi, Yeni A, Yusufçuk*... adları Yeni Ufuklar'dan sonra belleğimden kâğıda düşen kimi çiçekler... Bir günlüğüne de açsalar, içimizi her dem ışıtsalar da her biri ayrı yeri, ayrı tadı, değeri, rengi olan yazın ve düşün çiçekleri hepsi de...

İşte, sayı 24-25, biz de karıştık onların arasına... Afşar Timuçin'in dediği gibi yalnızca insanlar mı? Dergiler de "Birdenbire sırtını dönüvermeli (...) bir başka yere doğru hızla yürümeli", "Bitti işte." diyebilmeli.

**

Yeni tanrılar, bir daha düşürdüler Sisyphos'un kayasını çıkardığı tepeden... Yarın bir başka Sisyphos taşıyacak kayayı yerine; taşımalı yeniden...

Sözümüzü bizim Yunus'la bitirelim:

Bilmeyenler ne bilsin bizi
Bilenlere selâm olsun...

Not: *Birinci sayısından (15 Şubat 1990) son sayısına kadar, Sevgili Abdülkadir Paksoy'la çıkardığımız dergimizin abonelerine kalan borcumuzu kitap ileterek ödeşeceğiz. Sevgili Anadolu Ekini dostları, aboneleri, Anadolu Ekini'nin üstünde taşındığı Ekin Grafik'i kapatmak zorunda kaldık. Mali açıdan Ekin Grafik'e bağlı olan Anadolu Ekini de şimdilik "bir başka bahara kadar" bu yüzden kapanıyor. Kişisel yazışma adresimizi ayrıca bildireceğiz. En yürekten sevgilerle... Yazarımıza, çizenimize, dizgiden baskıya, getireninden götürenine, yüreği yüreğimizde tüm dostlara, emeği geçenlere de selâm olsun...*

Ümit Sarıaslan

---

1) *Afşar Timuçin, Yeni Ufuklar, Son Sayı, Kasım 1976, Sayı 275, Sy.84.*
2) *Tuncer Uçarol, Yeni Ufuklar Dergisi'nin Serüveni, Yeni Ufuklar, Kasım 1976, Sayı 275, Sy. 102.*
3) *Agy.*
4) *Fazıl Hüsnü Dağlarca, "Yeni Ufuklar"a Ağıt, Kasım 1976, S.275, Sy. 11.*
5) *Aziz Nesin, Sen Ölmedin, Seni Öldürdük!, Yeni Ufuklar Son Sayı, Kasım 1976, Sy. 16.*

Abdülkadir PAKSOY

KARŞIYAKA'DA SABAH

Yedi kasım bin dokuz yüz doksan iki sabah
On iki yıl önce gömülmüş İlhan adlı bir kitap
Karşıladı bizi güneşle
Sayfalarını usul usul açarak.

Sabahın sekisine oturup
Abeceyi söken çocuklar gibi
İnsanı ve yaşamı
Yeniden, yeniden okuduk.

Gök yere
Gündüz geceye
Sözcük heceye
Ne der
Ne anlatır
Gördük.

Duyduk
Kitabı heceleyen zamanın sesini
Sevdaya dururken umut.

Sevdik göğsünde yeşeren toprağını İlhan'ın
Öptük mermer alnından onuru
Sabahın kapısını aralarken yırtılmış sayfalar
Kanatlandık
İlhan'ın başından uçtuk.

Edirne'den Kars'a Yazınımızda Türkiye

Mehmet BAŞARAN

"Biz bu toprakları yuğurmuşuz, bu topraklar da bizi. Onun için en eskiden en yeniye ne varsa yurdumuzda öz malımızdır bizim. Halkımızın tarihi Anadolu'nun tarihidir."

Böyle diyor, BİZİM ANADOLU başlıklı yazısında Sabahattin Eyuboğlu. Anadoluyu derinlemesine kucaklayan bir ekin anlayışı bu. Dilimiz, düşüncemiz, yaratılarımız da özsuyunu bu topraklardan alıyor; yaşadığımız, ilk kez göz açıp gördüğümüz, gönül verip sevdiğimiz, dillendiğimiz yöre belirliyor büyük ölçüde kimliğimizi.

"Dört nala gelip uzak Asya'dan
Akdeniz'e bir kısrak başı gibi uzanan
Bu memleket bizim...

Ama ne denli bizim? Onu ekinimiz, sanatımız, düşüncemiz, emeğimizle yuğurabildiğimiz ölçüde bizim.

Orda bir köy var uzakta
O köy bizim köyümüzdür
Gitmesek de görmesek de
O köy bizim köyümüzdür

Hiç de öyle değil. Daha bin yıl önce "Gitmediğin, görmediğin yer senin değildir" demiş adam. Oranın özelliklerini, güzelliklerini, yaşamını tanımıyorsan, kanından canından oralara bir şey katmamışsan, neresi senin o köyün? Yaşar Kemal'le dilimize, düşüncemize, yazınımıza katılmadı mı Çukurova? O güzel insanları, o güzel atları onunla tanımadık mı? Yörenin sarı sıcağını yüzümüzde duymadık, insanının çekisini çilesini, özlemlerini, düşlerini canevimizde yaşamadık mı? Bir ivme kazanmadı mı yaşamımız Çukurova'nın, Çukurovalı'nın soluğuyla?

Boşuna denmemiş "Şiir, dibe çökmüş tarihtir" diye. Yazın da, "dil"in, yaratıcılığın ürünleriyle yaşamın soluklanması değil mi?

Orhan Burian'ın bir yazısından öğrendiğimize göre Amerika'nın Amerikan yazınına yansıması, Amerikan yaşamının yazında soluklanması, yazarların üç yüz yıl boyunca adım adım yurtlarını tanıma çabalarıyla gerçekleşmiş. Hemen her ülkede yaşanmış böyle bir süreç.

"Türk Yazarlarının Halklaşması" başlıklı yazısında ilginç bir incelemeyi sergiliyor Cemal Süreya. Orhan Burian'ın değindiği gerçeği doğrulayan bir inceleme. Meşrutiyet'in Türkçülük akımından sonra başlayan "Milli Edebiyat" akımı ve sonrasıyla genişleyen, yazın haritamızı genişleten bir yazın bizdeki gelişme de.

Tanzimat dönemi yazarlarının %79,5'i Servet-i Fünun yazarlarının %73'ü, Servet-i Fünun sonrasının %65,5'i, 1900-1923 arasındakilerin %35,9'u, 1923'ten sonrakilerin %29'u İstanbul doğumlu; 1923 sonrasındaki yazarlarınsa %67'si Anadolu doğumlu.

Demek oluyor ki, 1900 doğumlulara değin yazınımızı, düşün yaşamımızı İstanbul doğumlular temsil etmiş. Yazınımızın gelişmesi de buna göre olmuş doğal olarak: İlkin saray yöresinde dönen yazın, giderek İstanbul ve çevresine, daha sonra da Anadolu'ya açılmaya başlamış. Nabizade Nazım'la (Kara Bibik) Antalya yöresinden, Ebubekir Hazım'la Niğde yöresinden sesler gelmiş yazınımıza. Ancak, Cumhuriyet Dönemi'nde Dil devrimiyle, ulusal laik eğitimin yaygınlaşmasıyla -özellikle Köy Enstitüleri atılımıyla- yani Anadolu kökenli yazarların ürünleriyle Anadolu'yu kucaklamaya başlamış yazınımız; halklaşmış: Söke yöresini tanıyoruz Samim Karagöz'le; Çankırı dolaylarını Kemal Tahir'le; Yaşar Kemal'le, Orhan Kemal'le Çukurova'yı... Makal'la, Talip'le, Fakir'le bozkır köylerimiz dile geliyor. Ardından Bekir Yıldız, Osman Şahin, Dursun Akçam, Ümit Kaftancıoğlu vb... Urfa yöresi, Doğu Anadolu... Gücünü toprağımızdan, halkımızdan alan gerçekçi yazınımız ivme kazanıyor. Çağdışı bir ortamda ezilen, bunalan bireylerimizin, çoğunluğumuzun yaşamı giriyor yazınımıza. Değişik boyutlar kazanarak sürüp gidiyor bu devinim, dilimizi, yazınımızı varsıllaştırarak.

Edirne'den Kars'a doğası, insanı, çeşitli yönleriyle yaşamı ne değin, nasıl yansıdı acaba yazınımıza ülkemizin? Yaratıcılığımızla yeterince yoğurabildik mi bu toprakları? Bir de bu açıdan bakalım diyoruz üretilmiş yapıtlara. Elbet zor bir iş. Devingen bir alan yazın alanı. Elbet eksiği, yanlışı olacak... Ama gene de: "Edirne'den Kars'a Yazınımızda Türkiye" deyip başlıyoruz...

Ne diyor Cahit Külebi:

Edirne'den Ardahan'a kadar
Bir toprak uzanır
Boz kanatlı üveyikler üstünde uçar
Ardahan'dan Edirne'ye
Edirne'den Ardahan'a kadar

. . .

Bu toprak bizim yurdumuzdur
Deli gönül yücesine çıkar
Bir üveyik olur uçar gider
Ardahan'dan Edirne'ye
Edirne'den Ardahan'a kadar. ■

Sessel ve Ağızsal Şiirin Gizine Aldanan Yahya Kemal

Muhsin ŞENER

ŞİİRİMİZLE ilgili belirlemelere gidildiği her yer ve zamanda Y.Kemal, dolayısıyla gündeme geliyor. O'nsuz, şiirimiz hakkında konuşmak olası değildir. Şiirimizin her bahçesinde O'nun ayağının izi ve bu bahçelerde diktiği ağaçlar var... Özdemir İnce, TABULA RASA'da (1), Y.Kemal ile A.Haşim'den söz ederek özellikle Y.Kemal'in şiirinin modern şiirimiz karşısındaki durumunu belirlemeğe çalışıyor. Şiirimiz için bu denli yaygın etkinliği bulunan Y.Kemal'i böyle bir bakış açısından ele alıp O'nu, modern şiirimizle karşılaştırarak bazı sonuçlara varmanın son derece yararlı olacağını düşünüyorum.

● 1910'da başlıyor şiir uğraşı. O yıllarda Avrupa'da Mallarme, Vallery; Baudlaire etkinliği... Bu adların tüm dünyada yatay ve dikey etkinlikleri çok ve yaygın. Şiirin sözcükleri aşmak demek olduğunu söylüyor Mallarme. Bu Y.Kemal'in de ilkelerinden... böyle söylüyor. Şairliğin, sözcük ustalığı, kuyumculuğu olduğunu söylemekle aynı şey değil bu ne ki... Eğer şiirin sözcüklerle yazılmasından, sözcüklerin yan yana getirilişi gibi bir anlamı amaçlansa idi, o zaman en güzel şiirlerin sözlüklere bakılarak yazılması gerekecekti. Şiirin sözcüklerle yazılmış olması, onu, bu sözcüklerin arkasındaki dünyayı şiir bahçesine ya da alanına getirmek demektir. Mallarme, bunu söylüyordu. Sözcüklerin arkalarındaki perdeleri kaldırmak ise şairlere düşüyordu.

● Şiir düşüncelerle değil sözcüklerle yazılır, diyen Mallarme bu sözü ile iki şeyi ortaya getiriyordu. Bunlardan biri, *'şiir düşüncelerle yazılmaz'*. Diğeri de *'sözcüklerle yazılır'*... Bu iki görüş de zaman içinde yanlış yorumlara neden olmuş ve şiirin, düşünce aktarmayan, salt söz oyunları ile oyalanan bir alan olmasını getirmiştir. Bunu savunanlar olmuştur. Ayrıca, şiirin hiçbir düşünceyi de aktarmayacağı, işlemeyeceği de ileri sürülmüştür. Bunun, anlamsız şiiri getirdiğini belirtmeliyim. Bizim *'İkinci Yeni'*miz de bu anlayıştan payını aldı.

● Y.Kemal bu görüşlerin içinden döndü yurduna ve bu görüşün yeni, değişik bir sentezini işlemeye başladı. Bu sentezde, şiire *belki yeten* bir anlam ağırlığı vardı. Sözcüklerin kullanılışında, seçilişinde; içeriğin verilmesinin önemi rol oynuyordu. Ne ki içerik, söyleyiş karşısında o denli önemli de değildi. Bu düşünce yeni bir Y.Kemal şiiri getirmiştir. Şiirdeki anlam yoğunluğu seçkin sözcüklerle veriliyordu. Şair anlamı aktarabilmek için eskilerin kullandığı biçimi seçmişti. Seçilen sözcükler ise, yüzeysel anlamı, derinliklerine girmeden, açık-seçik koyabiliyordu. Sözgirintilerini ortaya getirmeden açık-seçik koyabiliyordu. Sözcüklerin dizilişinde ilginç bir yol da izlenmişti: sözcükleri müzik oluşturabilecek biçimde sıralamak, istif etmek, söz konusu müzik, şiir olarak algılanmıştır. Böylece yeni bir şiir oluştu. Şiir, yüzeysel anlamı somut kavramlarla işlenmiş bir şiirdir. Bu şiir yüksek bir sesle okunmalıydı. Sözcükler, anlamı vermek ve müzik oluşturmak için özel olarak seçildiklerinden ağızsal bir sözlükle karşı karşıya idik şiirlerde.

● Zaman zaman, seçilmiş olan sözcüklerin kullanılmasından ötürü bir yanılgıya da düşülmüştür. Şiirlerin derin ve bağlayıcı anlam katmanları ile karşı karşıya olduğumuz sanılmıştır. Şiirin öyle bir bağlayıcılığı olmuştur ki bu bağlayıcılığın içinde, somut anlam katmanları bulunduğu izlenimi uyanmıştır. Bu, önemli bir noktadır.

● Y.Kemal'in şiirindeki sessel ve ağızsal özelliğin yanında, sözcüklerin dizilişleri sırasında oluşan sözdiziminin düzyazıdaki söz dizimi olduğunu görmekteyiz. Bu sözdizimi, şiirde anlatılanın, düzyazı ile pekâlâ anlatılabileceğini de göstermektedir. O, şiirde öykü anlatmaktadır. Her şiirinde mutlaka bir öykü vardır. Bu öyküler bazen kurmaca öykülerdir, bazen de yaşanmışlardır. Ne ki öyküdürler. Öykünün içindeki olayı ya da aktarılmak istenen olayı önemli bulmuştur hep. Olayın aktarılmasıyla şair, okuyucuyu allak bullak etmek istiyor.

● İşte Y.Kemal efsanesinin anlamı bu ipuçlarında düğümlü bulunmaktadır. Şimdi, bu ipuçlarından yürüyerek bu efsaneyi anlamaya ve yorumlamaya çalışalım.

Önce, şiirin *kuruluş mantığı*'ndan ne anladığımızı belirtelim! Şiirin izleğinin alımlanmasındaki mantık ile sözcüklerin bu izleği vermek üzere dizilmesindeki mantık arasında oluşmuş paralelliktir şiirin mantığı. Şiirin mantığı dile aykırıdır; dile aykırı olmak gerekir. Sözcüklerin bir şiir oluştururkenki sözdizimi, doğal değildir. Alımlama mantığı ise, doğal olabilir. Düz bir alımlama yapılmış olabilir. Şiir, sonra gelir çünkü... Şiir, anlatımın mantığını bozmalıdır. Düz bir mantıkla oluşturulmuş sözdiziminin şiir olma olasılığı çok zayıftır.

Sonra şiir, sözcüklerin dizilmesinden oluşan anlamsal yapının mantığını da bozmalıdır. Düzyazı mantığı ile bir şiirsel anlam kurulamaz. Başka bir deyişle, anlamsal yapı, ne zaman ki bozulmuştur, şiir işte o noktadan itibaren kurulmaya başlar. Bunun için, şiir anlamsal mantığı bozmalıdır ya da şiirin semantiği bozulmuştur, diyoruz.

ADAM SANAT'ın Ağustos 1992 tarihli sayısında, *Ali Asker Barut'un Az Şey Değil* adını taşıyan şiiri en yeni örneklerden biri. *Özdemir İnce, Tabula Rasa* adlı yapıtında bu konuya da dokunuyor; şiirin iyisinin ve şairin hasının, şiirin mantığını ve semantiğini değiştirmesi gerektiğini söylüyor. Bunu savunuyor. Şiirin mantığını ve semantiğini bozamayan, şiirinde bunu yapamayanların şair olamayacaklarını dile getiriyor. Yukarıdan beri yaptığımız açıklamalardan da bu çıkıyor zaten. Mallarme'nin dediği gibi şiir sözcüklerle yazılıyor. Ne ki bu sözcüklerin arkasındakileri görmek gerekiyor. Sözcüklerin dizilişindeki değişim ve onların yeni bir imgeyi taşıyabilecek biçimde oluşmaları, anlamın derinlere ve art alanlara yayılmasını sağlıyor. Şiirle yeni bir dil kurulmuş oluyor. *'Şiirin sözcüklerle yazılması'* denen şey budur. Mallarme bunu gündeme getiriyor, bu da gündemden hiç gitmiyordu. Şiir gündemde olduğu sürece hiç gitmiyor...

Az değil gene de
Durgun bir günü paylaşıyoruz seninle
Yatakta oturmuş iştahla elma soyuyorsun
Elma soyarken müthiş bir hüzün diyorsun
Tam nerden kalmışsa aşka
...
...
...
Hiç olmamıştı bu kadar
Sen beni öptükçe
Günlük güneşlik Türkiye
Polis korkutmuyor
El ele yürüyoruz seninle Taksim'de
Dudaklarıma yayılan bir gülümseme oluyor
İlk kez Afrika.

diyor, *A.Asker* yukarıda sözünü ettiğimiz şiirinde. Şiirin ilk dizesi bir bomba gibi patlıyor. Oysa bu dizede söylenecek olanlar o bölümün sonunda bulunmalıdır. *'Durgun bir günün sonunda, günü onunla paylaşmak, yatakta oturup iştahla elma soymak ve aşka başlamak'* hep *'Az şey değil gene de'* ile anlatılmak istenenlerdir. Burada hem şiirin mantığı hem de anlamsal varlığı bozuluyor. Bu, şiiri kurmanın ilk belirtisidir. *yatakta oturup elma soyuyorsun'* dizesinin anlam yükü *'iştahla'* sıfatıyla yoğunlaştırılıyor. Bu sıfat anlamı aynı zamanda derinleştirmektedir. Belki de betimi artırıyor, onu somut yapıyor. Ne ki yatakta soyulan *'elma'* değildir. 'Elma soymak' bir imge olarak belirtilmiştir. Bu imge de değiştirilmiş ve imgenin mantığı bozulmuştur. Böylece imge ile yazılan şiire, ikinci kez dili değiştirme boyutu eklenmiştir. *'Tam nerden geç kalmışsa aşka'* diye bitiyor birinci bölüm. *'Nerde kalmışsak ordan başlıyoruz aşka'* demiyor. İşte, yüzeydeki anlam ve bu anlamın mantığı bu sözlerin içindedir. Oysa hem bu anlam hem de bu mantık bozularak yeni bir diziliş ortaya çıkmaktadır. Bu, şiirin kendisidir.

'Hiç olmamıştım bu kadar/Sen beni öptükçe' diye sürüyor şiir. Bu dizelerde şiirin mantığının ve semantiğinin nasıl bozulduğu ve yeniden nasıl kurulduğu görülüyor. *'Ben hiç bu denli mutlu olmamıştım, sen beni öptüğün zaman'* demiyor. Bu, düz anlatım mantığına uygun bir sözdizimidir. Anlam bozulmuştur. Sözcükler, bu bozuluşa uygun olarak dizilmiş ve yeni bir mantıkla semantik oluşmuş o mantık da dizenin içine oturmuştur. Sonra, *'günlük güneşlik Türkiye/Polis korkutmuyor/El ele yürüyoruz seninle Taksim'de'* dizeleriyle sürüyor şiir. Mutluluğunu anlatırken imgeyi değiştiriyor. Büyütüyor, Türkiye kadar yapıyor o imgeyi. Bu yeni bir imgedir. İmge bozuluyor. Tabii imgenin mantığı da bozuluyor. Nedir burada imgenin mantığı? Mutluluğu anlatabilmek için normal olan ve herkesin düşünebileceği ve dağarcığında ipuçları bulabileceği bazı imgelerden söz edilmesi bekleniyor. Bütün çiçeklerin açtığını, kuşların haykırdıklarını, derelerin çağıldadığını... falan gibi söylemesi bekleniyor. Ne ki o hiç de böyle yapmıyor ve Türkiye'yi günlük güneşlik görüyor. Sonra *'Polis korkutmuyor'* diyor. İlginç bir imgedir bu. Burada da imge bozulmuştur, mantığı bozulmuştur. Peki, anlamın mantığı bozulmamış mıdır? Tabii bozulmuştur. Anlam, sözcüklerin dizilişinden doğan anlam değildir. Yani, yüzeysel değildir. Görünen ve alımlanan anlam değildir; anlam derinliklerdedir. Anlamın art alanlarla ilişkileri kurulmuştur. Aralarında köprüler yapılmıştır. Bir öyküye yaslanmadan yapılıyor tüm bunlar.

Şiirin mantığı ve semantiğini bozarken anlamsızlığa girmenin ve yine de şiir yazmanın bir sayrılık olduğunu söyleyebilirim. *'Anlamsızlık'* ile anlamı bozmak arasında ince bir çizgi var. Bu çizgiyi şair ayırabiliyor. Bunun ayrımında olmak gerekiyor. Yoksa bir anlamsızlığın batağına saplanılıyor. O bataklıkta şiir yine de sözcüklerle yazılıyormuş gibi görünüyor. Sözcükler yeni bir sıralamaya bağlanıyor ve o sözcükler bu sözdizimi içinde yer alıyor. Bunların şiirde yeni anlam boyutları olduğu sanılıyor, bunlar savunuluyor. Ve Mallarme ile de bir ilişki oluşturulduğunda, güçlü bir dayanak bulunduğu zannediliyor. Oysa şiirin mantığını ve semantiğini bozmak ve yeni bir mantık ile semantiğin o şiirin dizelerine oturtulması gerçekleştirilememiştir. Bu uğraş şiir değildir. Şiir olduğu ileri sürülebiliyor. Ödüller falan da alabiliyor. Ne ki kalıcı olamıyor. Bu kalıcılık onun ömrüdür. *'Ay gibi leylâ gibi ay gibi leylâ'* dizesinin Kemal Özer'in imzasını taşıdığını söylemek ne zordur. Oysa, bu dize ile başlıyordu *Gül Yordamı* (2). Ne ki şimdi *Gül Yordamı* hiç de gündemde değil. Hiç meraklısı da yok. Bu şiir meraklıları, şöyle genişçe bir çerçeve içinde bir on bin kişi kadar değil miyiz? Onlar bile anımsamıyorlar *Gül Yordamı*'nı. İşte kalıcı değildir dediğim budur.

Şimdi, Y.Kemal'i modern şiirin bu mantık ve semantiğinin durumu açısından ele alabiliriz. Y.Kemal, Mallarme'nin *'şiir sözcüklerle yazılır'* ilkesini biliyordu, onu yaşamıştı Pa-

Kenan Mümtaz AKIŞIK

HÜZÜN

Bu gün de
Son değilsin hüzün

Yaşamı karalayan
Dümensiz gemilerin peşinde
Uzağın ilksiz yakının boş
Ölüme soyadı olmuş
Yığılıp kalmışsın yüreğimde

Kapılmış dehşetine yoksul
Şimdiki geçmişinin
Yalana tutsak aklı
Açlıkla umut arasında
Suyu çıkmış
Deriden kemikten iskeletinde
Deşilen gözlersin

Gün olur giysisinin çıplağın
Bulmuşsa yavan ekmek
Gün olur insanın insan kasabı
Mermi yolunda bebek
Yerdeki kansın

Bir yaşam ki güçlüye saray
Düşküne hançer yasalar
Kucaklar denizleri varsılı
Yoksulu boğar
Sitem yağar sezgilerden
Yağmalar yankılanır
İnsan kul olursa çıkara
Yalnızlığın bu karanlığında
Bir işkence bana elbet
Bir sen kalırsın

Ali YÜCE

SARHOŞ OLDU KALEMİM

Yazmadan edemez hiç
Duramaz boş kalemim
Mürekkebim tükendi de
Küçük bir şaka yaptım
Şarap çektim mürekkep yerine
Şiirimin başı dönüyor
Zilzurna sarhoş kalemim

Ummazdım senden bunu
Aşkolsun kalemim
Devirmedik çam
Kırmadık pot bırakmıyorsun
Söz aramızda kalemim
Şiir değil söylediğin
Eğri büğrü sayıklıyorsun:

Ben bir kalemim şimdi
Kalem olmadan önce
Altın kafeste bir kuştum
Baharı gördüm düşümde
Öteki kuşları gördüm
Kafesi kırarak uçtum

Kuş olmadan önce de
Köpeğiydim bir köpeğin
Her gelene havlamadım diye
Isırmadım diye her geçeni
Bir kemik karşılığında
Bir insana sattı beni

Zincire vurdu beni insan
Aç bıraktı susuz bıraktı
İnsan eti koydu önüme
İğrendim yiyemedim
Kurşuna dizdi ipe çekti
Öldürdü öldürdü ölmedim

Karıştım kalabalığa
Sıkışa sıkışa yürürken
Bir sevgi tohumu gördüm
Eğildim aldım yerden
Ektim şiirin toprağına
Kimseye göstermeden

Ne avcı oldum ne tüfek
Bir şaire çoban durdum
Sözcükler güttüm rengârenk
Hayal ektim düş biçtim
Gülmeye de ağlamaya da doydum

1992

ris'de. İstanbul'da 1910'dan sonra başlayan şiir serüveninin bu başlangıç noktasında bu ilkeyi yaşamıştır. *Şiirin*, Avrupa'da izlediği ve bir bölümünü de yaşadığı serüveni içinde, *'sözcüklerle nasıl yazıldığı'*nı yaşamıştır. Kendisi ise bu yöntemi izlemedi. O'nun en ünlü üç şiirinden, Tanpınar'ın beğendiği bu üç şiirinden (3) aldığımız örneklerle düşüncemizi belirlemeğe çalışalım.

Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum
Her lahzâ bir âlev gibi hasretti duyduğum
Kalbimde vardı Byron'u bedbaht eden melâl.
...
...
Garbın ucunda son kıyıdan en gürültülü
Bir med zamanı gökyüzü kurşunla örtülü
Gördüm deniz dedikleri bin başlı ejderi

(AÇIK DENİZ)

Bu dizelerdeki sözdiziminin düz anlatımdakinden bir ayrımı yoktur. Dizeleri, düz cümleler haline getirmek olasıdır. O durumda aynı sözcüklerle, bir düzyazı ile aynı anlamı verebilirsiniz. Öyleyse, bu dizelerle ortaya konulan şey doğrudan doğruya içerik olup bu içerik, düz bir mantıkla hiç bozulmadan verilmiş bulunuyor. Yani şiirin mantığı bozulmamıştır. Biz, *'Balkan şehirlerinde çocukluğum geçerken her lahzâ, bir âlev gibi hasret duydum.'* diye konuştuğumuzda, düzgün bir cümle yapmış oluruz. Buradaki *'alımlama mantığı'* ile *'anlatım mantığı'* arasında bire birlik bir ilişki kurulmuş olup bu mantık hiç bozulmamıştır. Anlam da öyle. Sözcüklerin dizilişinde bu anlamı verebilecek bir sıralama yapılmıştır, buna özen gösterilmiştir. Bu sıralama o içeriği vermek için yapılmıştır. Amaç o içeriktir ve onun aktarılmasıdır. *'Kalbimde Byron'u bedbaht eden melâl vardı'* cümlesi de öyle. Bu iki cümlede de art alanlarla sıkı bir ilşki kurulmuştur. Byron, bir İngiliz şairi olup Yunan Bağımsızlık Savaşı (1824) sırasında, Yunanistan'a gelip onlar adına savaşmış; bugünkü Yunanistan'ın kurulmasına yardımcı olmuştur. O'nu böyle davranmaya iten eski Yunan uygarlığına duyduğu hayranlıktı. Bu *'melâl'* O'nu ta Balkanlara çekmişti. Y.Kemal buna işaret ediyor (4). Yukarıda sözü edilen ilişki salt içeriği vermek bakımından önem arzediyor. Byron'un duyduğu *'melâl'* ile Y.Kemal'in tarihine ve geçmişine duyduğu özlem aynı özlemdir de ondan... Bu özlemin büyüklüğü, küçüklüğü, doğruluğu, yanlışlığı vb. şiirin salt içeriği ile ilişkilidir. Poetikası ile hiç ilişkili değildir. Bunlar şiirsel bir alan oluşturmuyor. Şiirin tümünde de bu özellikler vardır. Böylece şiir yüzeysel bir anlam aktarmış oluyor, derinlikli bir anlam aktarmıyor. Evet, derinlikte Byron anımsanıyor; *'hasret'*, tarihe götürüyor... Ne ki bu, şiirsel bir yapı oluşturmak için değildir. Olsa olsa tarih olur... Nitekim de odur. Öyleyse şiirin ne mantığı ne de semantiği bozulmuştur. Yani, yeni bir dil konmamıştır; Y.Kemal şiirini sözcüklerle yazmış; bunların arkalarındaki anlam alanlarını ise derinliklere yerleştirememiştir. Anlam, yüzeyde kalmış ve tarihsel bir boyut verilebilmiştir ancak...

Şiirin ikinci bölümünde de aynı özellikleri görüyoruz. *'Kurşunla örtülmek'* ve *'bin başlı ejder'* imgeleri deniz için kurulmuş bulunuyor. Bu imgeler de *doğal imgelerdir*, bozulmamışlardır... Yani doğadaki mantığı içinde şiirde yerlerini almışlardır. Değişik, hiç değildirler. Şiir sözcüklerle yazılmıştır. Başka bir şeyle yazılmasına olanak bulunmadığı için sözcüklerle yazılmıştır. Oysa şair, şiiri, sözcüklerle yazılırken o sözcüklerin ötesindeki bir takım anlam alanları üzerinde çalışmak gerektiğini biliyordu. Bunun, içinden gelmişti. Ne ki O bunu yapmamıştır, yapmak da istememiştir.

Şimdi DENİZ adlı şiirinden alınmış şu dizelere bakalım:

Bir gün deniz ölgündü. Bir oltayla balıkta,
Kuşlar gibi yalnız, yapayalnızdım açıkta.
Şehrin eleminden bir uzak merhaledeydim,
Fânileri gökten ayıran perdeye değdim.
....
....
Rüzgârlara benzeyen bir uğultuyla sulardan,
Sesler geliyor sandım ilâhi kuğulardan,
Her an daha coşkun, daha yüksek, daha gergin,
Binlerce ağızdan bir ilâhi gibi engin
Sesler gibi denizin ufkunu uçtan uca sardı.

dizeleri içinde salt *'Kuşlar gibi yalnız, yapayalnız açıkta/ Şehrin eleminden bir uzak merhaledeyim/ Fânileri gökten ayıran perdeye değdim'* dizelerindeki sözcüklerin dizilişinden ortaya çıkan sözdiziminin salt sözcüklerin anlamlarını değil onların art alanlarındaki derin anlamı da içerecekmiş gibi bir yapı oluşturduğu sanılıyor. İlk bakışta, *'kuşlar gibi yalnız', 'şehrin elemi', 'fânileri gökten ayıran perde'* sözcük grupları, kendi anlamlarının dışında başka anlamlara vekâlet ediyormuş izlenimi veriyor. Bunlar izleğin betimini sağlıyor. Bu durum bize Y.Kemal'in bu şiirde de yüzeysel bir anlam aktardığını göstermektedir. Şiirin semantiği bozulmamıştır. Mantığı düzyazı mantığı olarak sürdürülmüştür.

Günlerce ne gördüm ne de bir kimseye sordum;
'Yarâb/Hele kalb ağrıların dindi' diyordum.
His var mı bu âlemde nekahet gibi tatlı?
Gönlüm bu sevincin halecaniyle kanatlı
Bir taze bahar alemi seyretti felekte
Mevsim mütehayyil, vakit akşamdı Bebek'de
Akşam... lekesiz, saf, iyi bir yüz gibi akşam
Ta karşı bayırlarda tutuşmuş iki üç cam.
....
....

SES adlı şiirden alınmış bu dizelerde de aynı özellikler bulunuyor.

Bir başka noktadan baktığımızda bu üç şiirde saltık bir olay anlatılmaktadır. Bu olayı bütün önem ve değeri ile ve ağırlığı içinde okuyucuya aktarmaktır amacı Y.Kemal'in. Bunun için ne gerekiyorsa onu yapmıştır. Birinci şiirde *AÇIK DENİZ* birdenbire dalgalarla coşan ve kıyıya bu dalgalarıyla vurarak geniş ve derin etkili sesler çıkaran denizin sonsuzluğu ile çocukluğunu geçirdiği günlere ve tarihin eski, gösterişli dönemlerine bir dönüş yaparak bu sonsuzluk arzusunu birleştirmek istemiştir. Burada coşan bir denizin betimini canlı bir biçimde koymuştur şiirine. Şiirin baş kısmındaki (18) dize içinde de o geçmiş görkemli dönemdeki sonsuzluğu dile getirmeğe çalışmıştır. Bu, bir öykü anlatmadır. Demekki şair, bir gerçeği okuyucunun bilincine mıhlamak için olayları sıralamış, bazı betimlemeler yapmıştır. Bu olaylar bir gerçekliği ifade ederken betimlediği de alımlanan doğa olayının yansıtılmasıdır. Alımlama doğal olarak yapılmış; düzyazı mantığı içinde yansıtılmıştır. İkinci şiirde ise, yine sonsuzluğu işlerken görüyoruz O'nu. Bu duygunun işlenmesine yine bir deniz betimi seçilmiştir. Deniz kıyısında balık tutan bir kişi olarak görürüz O'nu. Bu, bayağı bir olaydır. Anlattığı ise bir öyküdür. Bu öyküyü sonsuzluk duygusunu verebilmek için kullanmış bulunuyor. Sonsuzluk özlemini bilinci ile kakabilmek için böyle bir yol izlediği anlaşılıyor. Bu yolun alımlama biçimi ile doğrudan bir ilişkisi bulunuyor. Alımlamanın mantığı

Fahrettin K.NITTER

SEVİNÇLİ

düşlerini örseliyor şimdi
cinnetlik sevinçlerle

suyuna gidiyor ölümün
belli ki yaşayacak
solacak gülleri, bilmez
bilmez ötesinde yıldırımlar
şimşekler kuruldu özleminin

gizemli sözcükleri
başına dert
saçlarını yolacak yalnızlığında
düşten geri
aşktan geri
yeri hazırlanacak dağ başlarında

bir sürgünün sonunda
silinecek (ken)

-alış artık alış

düzdür. Ve o mantık içinde de ifade edilmiştir. Üçüncü şiirde ise yine deniz kenarında bulunduğu bir sırada oradan bir şarkı sesi gelmektedir. Bu ses O'na sevgilisini anımsatmaktadır. Bu da bir olaydır. Bu olayda da sesin denizden gelmiş olması onun sonsuzluk özlemi içinde kıvranıp durduğunu gösteriyor. Ne ki bu özlemi anlatırken de algıladığı gibi bir yol izlemiş; bir öykü anlatarak sonsuzlugu vermeğe çalışmıştır.

Her üç şiirde dikkatimizi çeken önemli özelliklerden birisi de uyaktır. Öyle bir uyak sıralaması yapılmıştır ki bu sıralamadan oluşan ses uyumu anlatılanla, bilince kazınmak istenen olayla doğrudan ilgili olarak ve bu kökleştirme eylemini kolaylaştırmak; sağlamak üzere kurulmuştur. *(çocukluğum/duyduğum -gürültülü/örtülü -balıkta/açıkta -merhaledeydim/neydim -sulardan/kuğulardan -gergin/engin - sordum/diyordum -tatlı/kanatlı -felekte/Bebek'de -akşam/cam'* gibi uyakların, anlatılan olayı bilince kazımada okuyucuya yardımcı olacağı açıkça görülüyor. Öte yandan, şiirlerde dizelerdeki sözcüklerin dizilişinde de aruzun oluşturduğu bir müzik bulunuyor. Bu müziğin uyak ile birlikte ortaya getirdiği olanak daha bir rahatlıkla aktarılmasını sağlamaktadır.

Öte yandan, şiirde aruzun ve uyakların sağladığı uyum okuyucuyu sese bağlamakta ve bu bağlayıcı uyum karşısında okuyucu şiire ister istemez ısınmaktadır. Sözlerin büyüsü değildir o dizelerdeki... Sesin büyüsüdür... Bu sesi kurmak da önemlidir tabii. O da bir uğraştır ve önemli bir uğraştır. Nazım'ın dediği gibi bu bir *'sanatkârlıktır'* ne ki şairlik değildir. Bu önemli bir saptamadır. Ve bu gerekçelere dayanmaktadır.

İki boyutlu uyumun getirdiği atmosfer, şiiri yüksek sesle okutmaktadır. Bu şiirler yüksek sesle okunabilirler. Ve dinleyiciler bunları genişçe bir alanda dinlemek ve alkışlamak durumundadırlar... Bunlar ağızsal, sözsel, sessel şiirdir. Bunların, okuyucu tarafından kendi kendilerine okunması o denli

Müştak ERENUS

AĞAÇ AYDINLIĞI

Adadayım
Komşunun kızı yok
Dikenli telleri kuşanmış hoyrat bahçesi
Bir gelin nar ağacı kırmızılar içinde
Mülkün malikini
Bi gariban
Bi zavallı
Bıkmış bekliyor.

Çoğunuz görmedi bu küskün güzelliği
Tarifi olan bu haksız teller ardında.
Gelin
Gelin artık
Bu gelin nar ağacı
Ekende biçende yiyende
Sizleri bekliyor.

önemli de olmayabilir. Bu şiirler sesli okundukları zaman bulaşıcı olmaktadırlar ve istenen etkiyi gösterebilmektedirler. Eğer şiir, içinde anlatılan olayın aktarılması ve etkisi altında kalınması gibi bir amaca yönelik olmasaydı, bu kez böyle bir düzenlemeye gerek kalmayacaktı. Buna uygun bir yapı kurulabilirdi. Y.Kemal bu bakımdan bir biçim ustasıdır. Ne ki eğer ses katmanı şiirin anlam katmanından önde ise ve ses katmanı daha dikkat çekici ise, bağlayıcı, belirleyici ise bu şiir geleneksel şiire yakındır. Geleneksel şiire yakın olmak ise çağdaş şiir olmamak demektir. Y.Kemal'in şiirlerinde bu nitelik çok yaygındır.

Ağızsal, sessel yanları ağırlıklı şiirleri bulunan Y. Kemal'in iyi bir biçim ustası olduğunu belirtmiştim. Bu biçim, ele aldığı ve aktarmak istediği konulardan ve olaylardan ileri gelmektedir. Konular ve olaylar ise çağdaş değildir. Bunlar eskimiş ve tarih olmuş konular olup bunlara karşı ulusun insanlarında bir özlem yaratılması amaçlanmıştır. Bu özlem geriye dönük bir özlem olduğu için hem yönü hem de usu, bilinci geriye dönük bir şiirdir. Biçimi de tıpkı eski şiirimizin biçimidir. Biçim, uyak düzenlemesinde kendisini göstermektedir. Tüm bunlar onun tutucu olduğunu gösteriyor. Geleneksel şiirin en yetkin olanlarındandır. Y.Kemal'in şiiri (5). O şiir Y.Kemal ile birlikte tarihin sayfalarına çekilmiştir. O'ndan sonra sürdürülememiştir. O şiirin üzerine oturtulan bir şiir yoktur. Bugün en başarılı örneklerde bile yoktur. Bu durumun önemli nedenleri vardır. Önce, zamanında bile bu şiir çağcıl değildi (6). Çünkü, O'nun bu şiirleri verdiği yıllarda tüm dünya bu şiiri aşmıştı ve dünyaya, şeylere yeni bir bakış açısıyla yaklaşıyor ve öyle alımlayarak aktarmaya gayret ediyordu. Bu, dünyanın gelişimine de uygun bir yaklaşımdı. Dünya dönüyor... Biz istesek de istemesek de dönüyor. Döndükçe de hep eskilerden bir bölümü atıyor ve yeni ufuklara doğru gidiyor. Bunlardan hepsini değil belki, ne ki bir bölümünü almak ve uygulamak, kullanmak gerektiği hiç unutmamalı... Y.Kemal bunu yapmamıştır... (7). Eski şiirin o sesini aşamamıştır. O şiirin en güzel örneklerini sunmuştur; ne ki o şiirin en güzel örneklerinden... yeni şiirin değil!.. O şiirin ve sesinin en güzel örneklerini biz daha önce Nef'i ve Bakî'de bulmuştuk. Bunlara ne gerek vardı demek değildir bu. Türkçe, aruzun en güzel örneklerini bu şiirlerle elde etmiştir. Aruz Türkçe'ye en iyi bu şiirlerde uydurulmuştu. Gerçi bu durum çok da önemli değildi... Hattâ koşullar bakımından hiç önemli değildi...

Şimdi, bu nitelikleri taşıyan bir şiiri, yani eski şiiri savunmak üzere bazı insanlar kendi kendilerini görevli saydılar. Eskiye bağlılığı öne çıkaran bir anlayışın temsilcisi olarak bu şiirleri de savunmaya başladılar. Bunlara karşı çıkılması insanlarca ürkülen bir şey olmaya başladı. Çünkü, eskiyi savunanlar yani geleneksel yönetimi, padişahlığı, osmanlılığı savunanlar ile Cumhuriyeti savunanlar bir anlamda karşı karşıya getirildiler. Bir bakıma O'nu benimsemek zorunlu oldu. Memleketini sevmek, ulusunun değerlerine bağlanmak ve onları korumak Y.Kemal'i sevmekle eş değerde tutulur oldu. Böyle bir saçmalık ortaya geldi oturdu. Geçmişte daha yoğun olarak, zamanımıza doğru ise önemi giderek azalmakla birlikte süren bu anlayış 12 Eylül ile birlikte yeniden canlandı. Örneğin Kitap Yazma Seferberliği sırasında, Türkçe kitaplarında Y.Kemal'den en az beş adet metin bulunması istendi. Bu doğrultuda emirler yazılı olarak verilmemesine karşın ağızdan ağıza o zamanın sayın Milli Eğitim Bakanının adı verilerek öyle istediği belirtilmek suretiyle bir ürkü yaratılmağa çalışılmıştır. İşte bu ürkü de hep o eski kültüre bağlı olma anlayışının temsilcisi olarak Y.Kemal'i görmekten ileri geliyordu. Bu durum şairimizin yanlış anlaşılması ve bu yanlışlığın da sürdürülmesi anlamına gelmekteydi.

Y.Kemal'den Doğu ile Batının bir sentezini beklemek, onun şiirlerinde ve daha çok düzyazılarında ele aldığı konular bakımından hakkımızdır. Mademki eskiye sonsuzluk derecesinde tutkundur, öyleyse bu tutkuyu yeni bir kılıf içinde ulusunun insanlarına sunması daha doğru olmaz mıydı? Hayır, öyle yapmamıştır. O temelli eskiye dönmeyi istiyordu. Bu durum onun tutuculuğundan başka neyini belgelendirmektedir? Doğu ile Batının bir sentezini yapıp sunması bile yeterdi. Oysa O, Batının yeni ve değişik yaygın ve çağdaşlaşan şiirine köklü bir tepki getirmeğe çalışmıştır. Oysa Atatürk tüm anlam ve değeriyle birlikte çağdaşlaşmayı öneriyor ve onu getiriyordu. Bu savaşımda Atatürk'ün yanında olmamıştır. Atatürk'e karşı da olmamıştır...

M.Riffaterre'in (8) ölçüleri içinde Y.Kemal'in şiirinin izleklerini 'eski kültür, tarihsel kültür, tarihsel insan, dinsel özlem ve yaşayış, eskiye özlem' olarak ifade edebiliriz. Bu izlekler incelendiğinde ortaya eskiye dönük bir yapı çıkmıyor mu? O'nun hep eskidir ortaya çıkardığı... Hep eskinin özlemidir işlediği... Hep eskiye dönük olaylara önceliktir verdiği... Bu, çağdaşlık olabilir mi?

Sözümüzü bağlarsak, Y.Kemal, şiirin ne mantığını ne de semantiğini bozamamış; sözün öte yanında bulunanı verememiş; orada bulunan derin yapıyı yazınsallık içinde aktaramamış; şiirine dolduramamıştır. Sese ve ağızsal şiirin gizine, efsununa yenilmiştir... ■

---

1. *Özdemir İNCE, Tabula Rasa, Deneme, Can y., İst.1992, 152 s.17.000.TL.*
2. *Kemal ÖZER, Gül Yordamı, Şiirler.*
3. *A.Hamdi TANPINAR, Edebiyat Üzerine Makaleler, MEB y., İst.1969, s.324-328. (Tanpınar'ın ŞİİR VE SONSUZLUK adlı yazısında ele alınan Açık Deniz, Ses, Deniz adlı şiirler...)*
4. *Ana Britanıcca, V.Cilt, s.217-218.*
5. *Özdemir İnce, Tabula Rasa, s.16-17.*
6. *agy.s.19*
7. *Muhsin ŞENER, Özün Dergisi, s. , 'AÇIK DENİZ İÇİN BİR AÇIKLAMA ÇALIŞMASI' adlı yazımıza bakınız. (Bu şiir dergisi, 1972-73 yılında Şair Osman Numan BARANUS tarafından çıkarılmıştı.)*
8. *Özdemir İnce, Tabula Rasa, s.26-33.*

"Diyarbakır Ağzı" Üzerine Bir Deneme (*)

Muhsine HELİMOĞLU YAVUZ

Diyarbakır'ın coğrafyasını, sosyal yapısını, etnoğrafyasını, mutfak kültürünü, mizah gücünü böylesine ilginç bir söyleme yansıtabilen, bir başka metin daha var mı bilmiyorum. Diyarbakır Ağzı'nın özelliklerini, en iyi şekilde kendisinde toplamış olan bu derleme ürününü yazıya geçirip yayınlamak ve böylece kalıcı kılmak, bu alanda çalışacak olanlara tipik ve ilginç bir kaynak olur diye düşündüm.

Sona eklediğim "SÖZLÜK"le, metin çok daha kolay anlaşılacaktır sanıyorum.

1- Melez kömleği geyinmiş, sarmış lahor kuşağı,
Kaytan bıyıhli tifili sanarsan beğ uşağı.

2- Hilyatları koltuğunda, mantin çarşaf başında,
Alezbar'a kahmış bemrat daha on beş yaşında.

3- Dibek mahfelin üstünde getir oni havüşe,
Payam dögah, lebzünyemiz öbür güne yetişe.

4- Uşah sancılanmıştı hugar verdıh özüne,
Şorikleri ahidi, yuhi girmez gözüne.

5- Esfelde, Benüsende karahübür yediler,
Çıkıp Dingilhava'ya horyatlar söylediler.

6- Çıhariya gidah dedi, çaptilar Şemsiler'e,
Alil olasan kız seni, bizi saldın dillere.

7- Arbedaş'ta espap yıkar gıjik saçli besleme,
Uzun tumani çemremiş, gelsin diye sesleme.

8- Çıh tandırdan şırdan al gel pencegoş'tu bişirah,
Kele oğul şaştım kaldım daha neyi düşünah?

9- Smindiriğ'i curunda, yada dinkte dögerler,
Küçeçıhmazda kavrulan künciyi çoh öğerler.

10- Bu zozanda şarabihalil mi içilir avrat?
Ğarz üstündeki çalmayı çıhar, peştahta'ya at.

11- Beden dibindeki mazgandan çağır o adami
Oğluni da alsın gelsin, loğlasın karşi dami.

12- Dalım, çinim, umuzum zumzuktan çıbarmıştı,
Kusulumür olasi, parami aparmişti.

13- Kitilbociğim bitmez, beni aciz ettiler,
Neslesi inzilleşmiş, hind açmaya gettiler.

14- Gezemeğin cağlari tebene kibi sivri,
sako, pantur ilişmiş, aglidi ahmak, cimri.

15- Beyticide lagbeki, mertebani, bellor var,
Gülapdan buhurdani, benim marhamaya sar.

16- Hapenk koyduh, nıkra koyduh revakların dibine,
Çortunlardan, siviklerden doldi yağmur içine.

17- Pürçüklüyle çüköndür çirik olmiş çarşıda,
Simmaknan kişniş satar attar herif karşıda.

18- Haçhacik kadar olmiş bellok gözli kızlari,
O akrut anasi da ağlidi zari zari.

19- Badiye, kildan, kımıt, çikmen hamamda kaldı,
Havüşdeki caruti, bizim tayamız aldı.

20- Bıheri çok sıcahtı hünnok oldum içerde,
Tütibedrüs değil ki deva ola her derde.

21- Bibim gilde meftüne, keşkek yedıh ahşama,
Himhimlenmiş koz, bastuh, bir de kavun şeşhana.

22- Müsülman o gün dedi babakannüçb işirin,
Cavanı bulamadıh, sarmısağı düşünün.

23- Alalonun momozi, dimdiği kıpkırmızi,
Kuncikteki pininde yatidi kuzi kuzi.

24- Mükebbenin altında kibekudur duridi,
Ahtarası pisik te çırnağıylan vuridi.

25- Tökti sokağa oni şor olmiş kürtmustafa,
Kuzzulkurt yiyesice, mincik isti bu defa.

26- Kastaldan bellüeye, kurnaya su ahidi,
Habeneli karilar, küçelerden bahidi.

27- Çayda çimerken o gün süregende batidi,
Hülledeki pehaslar üzi kuli yatidi.

28- Pis moşenin gözleri cürbehli curbehliydi,
Kanik sakız satidi cönemerk, iş ehliydi.

29- Çillede arıstah almak çok günahtır kız havar,
Ankebut'un yuvasını yıhana cennet mi var.

30- Üskürede kurutlu lapa var aç ta bah hele,
kuşhanaya urrok koyup yollar mı insan ele.

31- Tospağa kılıklı kızın hele bah ilvanına,
Kurrelığından geçilmi kim varacah yanına.

32- O şebbak çarpsın ki oğul bühtan ettiler bahan,
Kelamı kadimi al gel, el basayım ben sahan.

SÖZLÜK

A

aciz etmek : usandırmak
ahtarmak : çıkarmak, kusmak
alalo : hindi
alezbar : Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne özgü, yüksek sesle söylenen bir makam. (Kıyametler koparmak anlamında kullanılır.)
alil : kör
ankebut : örümcek
aparmak : götürmek
Arbedaş : bir çeşme adı
arıstah : örümcek ağı

B

babakannüç : hünkarbeğendi
badiye : büyük su kabı
beden : sur
bellok göz : fırlak göz
bellor : kristal bardak
bellüe : banyo veya mutfaktaki kanalizasyon deliği
Benüsen : Diyarbakır'da dutlarıyla ünlü bir mesire yeri
beytici : içine dekoratif eşyaların konduğu, duvara gömülü camlı dolap
bıheri : hamamın en sıcak yeri
bibi : hala
buhurdan : içinde günnük yakılan gümüş kap
bühtan : iftira

C

cağ : demir parmaklık
cavan : genç
curundibek : büyük taş havan
cürbeh : çapak

Ç

çalma : başa bağlanan oyalı yazmaların üstüne takılan elmas türü iğneler.
çapmak : koşmak
çemremek : (paçaları) sıvamak
çıharı : kır
çırnak : tırnak
çikmen : silecek bohçası
çille : 3 Ocak-13 Şubat arasındaki en soğuk günler
çimmek : yüzmek, yıkanmak
çiğin : omuzbaşı
çirik olmak : çok fazla olduğu için, değerini yitirmek
çortun : oluk
çönemerk : yetmeyesice
çükündür : şalgam

D

dal : sırt
dibek : taş havan
dimdik : gaga, ibik
Dingilhava : Dicle Nehri üzerinde, yüksek bir yer adı
dink : buğdayın, pirincin kabuğunu soymak için kullanılan, beygirlerin döndürdüğü silindir şeklindeki taşlardan yapılmış bir araç

E

ekrut : çok çirkin
Esfel : surların altından başlayıp Dicle kıyılarına kadar inen ağaçlıklı alan

G

garz : Diyarbakır'da koza ipeğinden üretilen ve el tezgahlarında dokunan, çok ince, ipek yazma
gezemek : merdiven
gıjik : karışık, taranmamış
gülabdan : gül suyu kabı

H

habene : testi
haçhacik : kırlangıç
hapenk : yazın damda yatmak için yapılan, büyük karyola şeklindeki tahtların içine döşenen tahtalardan her biri
havar : imdat, merhamet
havüş : avlu
hımhımlenmek : çerez türü yiyeceklerin bayatlaması
hilyat : takı
hindaçmak : başka gurup kurmak
hugar : sancı kesici bir kocakarı ilacı
hülle : Dicle kenarına yapılan kamış kulübeler

İ

ilvan : cilve
inzillemek : hafiflemek

K

karahübür : kara dutun en iyi cinsi
kastal : çeşme
Kelamıkadim : Kuran
kele : Diyarbakır'da bir sesleniş biçimi
keşkek : dövme aşı
kımıt : silecek
kibekudur : naneli bir bulgur yemeği
kildan : hamamda içine sabun, tarak, lif konulan bakır çanta
kişniş : güzel kokulu bir baharat türü
kitilbocik : asalaklar, ayak takımı
kuncik : köşe
kurre : kibirli

kuşhane : küçük bakır tencere
kuzzulkurt : kızıl kurt
küçe çıhmaz : çıkmaz sokak
künci : susam
kürtmustafa : naneli, yoğurtlu pirinç çorbası
küsülgümür : ömrü kısalasıca

L

labeki : küçük bakır sahan
lebzünye : badem ezmesi
loğ : yağmur ve kardan sonra, toprak damları sıkıştırmak için damlarda dolaştırılan, silindir şeklindeki büyük taş

M

mahfel : kilerde üstüne küplerin konduğu tek parça sehpa
marhama : mendil
mazgan : her odasında ayrı bir işçinin oturduğu büyük evlerin avluları
meftune : ekşili patlıcan yemeği
mertebani : çini tabak
mincik : bir çeşit bulgur köftesi
mükebbe : altına çeşitli yiyecekler konan, büyük sele
müsülman : kadınların kocalarına seslendikleri, bir çeşit hitap şekli
momoz : ibik
moşe : yahudi

N

nıkra : içinde kavurma yapılan büyük kazan

P

payam : badem
pehas : baldırıçıplak
pencegoşt : sucuk zarının içine pirinç, ciğer, baharat karışımı malzeme koyup, üstüne yumurta sürülerek, fırında pişirilen bir yemek
peştahta : gümüş veya sedef çekmece
pürçüklü : havuç

R

revak : saçak

S

sako : ceket
sımmak : mercimek şeklinde, tadı ekşi olan bir bitki
simindirik : dövülüp makinada çekilmiş ince bulgur
süreğen : akar suyun en akıntılı yeri

Ş

şarabihalil : tarçın, gül suyu ve diğer bazı bitkilerden yapılan, pembe renkli bir şerbet
Şebbak : Hz. Peygamber'in türbesi
Şemsiler : Diyarbakır'da bir semt adı
şırdan : içine sucuk içi doldurulan zar
şor : tuzlu
şorik : salya

F.Kadri GÜL

SICAK BUĞU

Gün ışıyınca
tok sesimiz
keser sakalını gecenin.

Sıcaklığı sarar içimizi
çalışmanın
ve yeniden uyanışın.

Varolmanın neşesidir
insanı erinçli kılan
üretmenin güzelliğidir

Öyle sevecen diri
kalabilmektir çalışınca
yüceltmek alınterini ve aşkı...

Herkesin işi olunca
ve paylaşacak ekmeği:
Acı biter heey

Kanatlanır her söz
yaşamın sıcak buğusu
yükselir evlerden gün solunca.

T

taya : sütanne
tebene : büyük yorgan iğnesi
tosbağa : kaplumbağa
tuman : don
tütibedrüs : bir kocakarı ilacı

U

urrok : kızartılmış, etli bulgur köftesi
uşah : çocuk

Ü

üsküre : bakır tas
üzikuli : yüzükoyun, yüzüstü

Y

yuhi : uyku

Z

Zozan : çok soğuk bir yer adı
zumzuk : yumruk

* *Bu metni, sevgili dostum Diyarbakırlı yazar Esma OCAK'tan derledim.*

Romanya, Macaristan, Çekoslovakya Gezi Anıları

Murat ÖZSOY

Sağa eyi bi garı getiricem haaa!..''

Saatlerimiz 17'yi gösteriyor. Romanya'ya hareket saati geldi. Gözü yaşlı bir ayrılık sahnesi... İki Romen kızkardeş... Biri İstanbul'da kalıyor, diğeri Bükreş'e gidecek. Otobüsçüler kalan kızı birbirlerine gösterip "Onunla ilgilenmek lazım!" diyorlar. Ardından "çook yol görmüşçesine" çirkin bir gülüş. İnsanların yüzü de çirkinleşiyor sanki çirkince bir iş yaparken... Romen kızlardan biri otobüsün önünde fotoğraf çektiriyor. Uçağın içinde fotoğraf çektirenlere Çin'de rastlamıştım, otobüs hayranları da, dış dünyayı yeni yeni tanımaya başlayan Romenler anlaşılan...

Kızlar onbeş, onaltı yaşlarında... Acemice sigara içişlerinden bile belli gençlikleri... Şoför motoru çalıştırıyor, Romen kız otobüse atlıyor. Türk sevgilisi ona pepsi, çukulata falan almış. Otobüsten inen birine şoför sesleniyor "Sağa eyi bi garı getiricem haaa!". Ardından yine çirkin bir gülüş...

Otobüs homurdanarak yola koyuluyor. Sisli, kasvetli bir çıkış...

Çay bile külfet galiba!..

Otobüste önümüzde oturan bir Romen, ülkesinde ortalama maaşların 40 dolar civarında olduğunu söylüyor. Suriyelilerin gümrükte 100 dolar bozdurması zorunluluğunu duyan bir diğeri ise şaşkınlıktan küçük dilini yutacaktı! "Romanya'da bizim bu parayı kazanmamız için en az birkaç ay çalışmamız lazım!" dedi başını sallayarak. Türkiye'de mola verdiğimizde Romenlerin hiç otobüsten çıkmamasının nedeni şimdi daha iyi anlaşılıyor. Her molada içilen bir çayın parası bile Romenlere ciddi bir maddi külfet getiriyor belli ki...

Topkapı'da Romanya'ya sefer yapan bir otobüs şirketinde çalışan Romen çocuk, ayda bir milyon kazandığını, bir yıl para biriktirip İtalya'ya gideceğini söylemişti. Üstelik de otelde kalıyormuş! Nasıl para biriktirecek diye uzun uzun düşündüm doğrusu! Şimdi daha iyi anlıyorum; herhalde çay bile içmeyerek birikecek bu para!..

Şoförümüz hayli konuşkan... "Bükreş'te benim ev var, hanım var" diyor. "Hanımı Müslümanlığa da dönderdik, şakkır şakkır Türkçe konuşuyor" diye de ekliyor.

ROMANYA

"Sizde eroin var?"

Ertesi sabah erkenden Bulgar sınırı Rusçuk'tan çıkıp Romen sınırı Giergieu'ya girdik. Romen gümrükçü kadının Türk pasaportlarımızı görür görmez gözleri ışıldadı. Avına süzülen bir şahin gibi geldi yanımıza ve ilk soruyu yapıştırdı: "Sizde eroin var?". Biz, "Yooo!" dedik. Bunun üzerine ikinci soru geldi, "Tabanca var?". Biz de bir lahavle çekip, "No haşhaş, no kokain, no tabanca, yes vitamin!" dedik. Romen gümrükçü "görürüz bakalım!" der gibi hınzır hınzır güldü hafifçe... Sonra bavulları gösterip "arayacağız!" anlamında birşeyler mırıldandı ve hiç vakit geçirmeden işe koyuldu... Hallaç pamuğu gibi attı bütün bavulları. Bir arkadaşın bavulunda Almanya'daki bir dostuna götürdüğü baharatları bulunca ikinci kez gözleri parladı gümrükçü kadının. "Esrar bu?" dedi. Yok, mok demeye fırsat kalmadı, koştu Türkçe bilen bir "esrar uzmanı" getirdi. Adam baharatlara baktı baktı, uzun uzun kokladı, "bu ne baharatı?" dedi; arkadaş da her ne idiyse söyledi. Adam, "hı, mı" falan dedi, iş tatlıya bağlandı...

Arkadaşın baharatı Romen gümrüğünden geçti ama bu kez de benim c-vitaminlerim takıldı. Gümrükçü vitaminleri uzun uzun inceledi ama bu kez fazla soru sormayıp kutunun içinden üç tanesini cebine atıverdi. El kol hareketleriyle, "Ben zayıfım da, kuvvetlenmem lazım!" gibisinden birşeyler anlatmaya çalıştı. Bavulları toplarken, gümrükçü hanıma "N'apalım, bu sefer olmadı ama bir dahaki sefere bir şeyler bulursun belki!" deyip ayrıldık. Böylece sabah yedide girdiğimiz gümrükten ancak akşamüstü çıkabildik!.. Dile kolay tam dokuz saat beklemiştik otobüsün içinde...

İthal sos!

Kısa bir yolculuktan sonra nihayet Bükreş'teyiz. Kentin tamamı dokuz, on katlı beyaz renkli sosyal konutlarla dolu gibi sanki... Bir mezarlığın önünden geçiyoruz. "Çavuşesku'nun devrilmesi sırasında ölenler!" diyor birisi...

Bir arkadaşımızın daha önceden tanıdığı bir pansiyona gidiyoruz. Ev sahibimiz yaşlı bir teyze. Bize en ilginç gelen, teyzenin evini fırının üstündeki ocakları açarak ısıtmaya çalışması!..

Bükreş'te ilk akşamımız. Hotel Boulevard'da yemek yiyoruz. 150 yıllık bir otel bu. İnsan kendini bir sarayda gibi hissediyor neredeyse! Yemekler yiyoruz, kankan danslarından pandomime kadar çok hoş şovlar izliyoruz. Sonunda da boynumuz kıldan ince, hesabı beklemeye başlıyoruz... Gele gele ne gelse beğenirsiniz!.. Adam başı 1,900 lei, yani 5-6 dolar civarında bir şey... Daha ilk gecemizden bu ülkenin hayli ucuz olduğunu düşünmeye başlıyoruz. Ancak hesabı incelerken sos gibi bir şey gördük. Garsonu çağırıp "ama, biz bu soslu yemekten yememiştik ki!" dedik. Garson sevimli sevimli baktı, "efendim", dedi "o, soslu yemek değil sadece sos!". Bizi bir gülmedir aldı. Kasıklarımızı tuta tuta gülüyoruz. Garson, bizim halimizi görünce, "Ne yapalım, bu sosu ithal ediyoruz da!" dedi. Gelen sos da bildiğimiz domates sosu! Romanya'da tüketim mallarıyla ilgili ciddi bir sorun yaşandığını ilk kez burada farkettik.

"Madam lazım mı?.."

Otel'den çıkışta, İngilizce "Madam lazım mı?" diye koşuşturan, yerden bitme bir oğlan çocuğuyla karşılaştık. Oğlan, hemen bir taksinin kapısını açtı, menemen bardağı gibi arka koltuğa dizilmiş kızları gösterdi. Sonra da Romanya ölçülerinde hayli güzel bir İngilizceyle "I'm the boss!" dedi. Yani patron oymuş, para konuları onunla konuşulurmuş, falanmış filanmış...

Eve gidip televizyon seyrediyoruz. Yabancı bir film gösteriliyor. O da nesi! Dublaj falan yok. Spiker diyalogları okuyup duruyor fonda!

Ertesi gün kent merkezinde çok hoş iki galeri gezdik. Gerçekten ileri bir estetik anlayışının ürünü yapıtlarla karşılaştık. Ortalama 120 bin lei, yani 350 dolar fiyat konulmuştu herbirine. Romanya'nın en iyi sanatçıları olduğunu söyledi galeri sahibi.

Gel de bizim gümrüğü inandır!..

Vitrinlere bakarak Bükreş sokaklarında dolaşıyoruz. O kadar yü-

rüyoruz ki zaman zaman Medine fukaraları gibi bir duvar dibi bulup çöküveriyoruz. Bir ara, dia film almak için bir fotoğrafçıya girdik. "1,800 lei..." dedi satıcı hanım. Parayı ödedik, tam çıkıyoruz, gözüme bir 8 mm film göstericisi çarptı. Onun da üzerinde 1,800 lei yazıyor. Herhalde yanlış yazıldı, dedim, ama içime de bir kurt düştü doğrusu! Dayanamadım, sordum. Bir yanlışlık yokmuş. Kocaman kutusundaki Rus malı bir göstericiyle bir dia filmi aynı fiyat!.. İnanılmaz bir şey!.. Almak için çok düşündüm. Ama sonunda vazgeçtim. Çünkü, bizim gümrükte "ben bunu bir dia filmi parasına aldım" deyince bana inanacak kimse bulabilir miyim endişesine kapıldım.

Bir pastaneye girdik. Manzara pek içaçıcı değil. Kırk yıllık profitrolü dondurmayla yapıyorlar, üstelik tadı da güzel değil. Böreklerin de içi boş. Limonatalara ise zorunlu kalmadıkça pek yaklaşmamakta yarar var. Her yerde ciddi bir yoksulluk seziliyor. Bükreş sokaklarında, metroda, lokanta önlerinde sürekli dilenci çocuklarla karşılaşıyoruz.

Bükreş Mimarlık Fakültesinin kantinine uğrayıp kaşkavallı sandviç yiyoruz. Köşede birileri, oturdukları masada kendi hallerinde rock müzik yapıyor. Bir grup öğrenciyle konuşuyoruz. Bir ara birinin yakasında orak-çekiç'li bir rozet görünce "komünist misin?" diye soruyor Gökhan. Masadakiler öyle bir gülüyorlar ki hiç olacak şey mi gibisinden!.. Öğrenciler politikadan nefret ettikleri gibi bir görüntü çiziyorlar. Anlaşılan, 89'dan sonraki iki yıllık kaostan iyice bezmişler.

"Koyun" ticareti mi "vatan görevi" mi?..

Romanya'nın bir ilginç özelliği, Türkleri kaçak olarak Almanya'ya geçiren şebekelerin ve esrarcıların Romanya'da cirit atıyor olması. "Ördek" ya da "koyun" diye tabir edilen kaçak işçiler önce Romanya'ya getiriliyor ve uygun fırsat çıkana kadar burada bekletiliyorlar; zamanı gelince de önce Macaristan'a oradan Çekoslovakya'ya ve sonunda da Almanya'ya geçiriliyorlar. Bazen karda buzda dağlardan aşıldığından, zaman zaman insanlar donarak ölüyor. Ve bu acı yıllardır yaşanıp gidiyor...

Romanya'da kalınan süre içinde ise Romen hayat kadınları devreye giriyor ve bizim kaçak işçilerin elinde kalan son kuruşlar da buralara harcanıp gidiyor. Kadınların bir bölümü meslek gereği Türkçe bile öğrenmiş. Ancak çoğunun konuştuğu Türkçe nadiren bel hizasını geçebiliyor. Bu da bir nevi mesleki deformasyon olsa gerek!..

Almanya'ya kaçak işçi olarak gitmek isteyenlerin ilk durağı olan Romanya'da Türklerin kaldığı evlerden birinde önce bir insan kaçakçısıyla tanıştık. Adı Cebrail. İnsan kaçırmak için yapılmış özel otobüslerden tutun da gümrüklerdeki taktiklere kadar öyle şeyler anlattı ki şaşıp kalmamak elde değil doğrusu! Herşeyden önce, yaptığı işe yürekten inanmış biri Cebrail... Almanya'ya kaçak işçi götürmenin yararlarını öyle bir anlatıyordu ki bir süre sonra dayanamayıp "İş ve İşçi Bulma Kurumu sana bir 'üstün hizmet nişanı' verse yeridir!" dedik. "He valla doğru!" dedi Cebrail. Cebrail'e bakılırsa bu bir "vatan görevi"ydi ve de her eve lazımdı!..

1 milyar ve su testisi!...

Türklerin kaldığı evde Cebrail'in bir ahbabıyla tanıştık. "Eroin kaçakçısıdır bu!" dedi Cebrail. Adamın inkar ettiği falan yok. "Tamam bu bok iyi birşey değil ama yapacak başka iş mi var ki Almanya'da!.." deyip duruyor. O da yaptığı işi sonuna kadar savunanlardan... "Yedi ayda bir milyar kazandım bu işten!" diyor övünerek. Beni şaşırtan, her ikisinin de bizi ilk kez görmelerine karşın bu kadar açık konuşmaları!.. Anlaşılan o ki, eroin trafiği bir takım çevrelerde artık o denli doğal karşılanır olmuş ve bu işlere o kadar çok insan bulaşmış ki artık her şeyin uluorta konuşulmasında bile bir sakınca görülmüyor galiba... Bir ara, eroinci, Almanya'ya karısına telefon etti. Bağırdı, çağırdı, sonunda da telefonu kırar gibi kapattı. "Kaç defa söyledim şu Allahın belası kardeşime ki evde mal bulundurma diye!" dedi. "Al işte, bizim karıyı Alman polisi tutuklamış. Ben de bundan sonra dönemem artık Almanya'ya!" diye hüzünlendi! Anlaşıldı ki su testisi su yolunda kırılmış. Bunun üzerine, eroinci de artık bu işleri bırakıp Türkiye'de yatırım yapacağını söylemeye başladı!.. Onbeş dakika içinde öyle inanılmaz şeyler dinlemiştik ki yavaş yavaş oradan ayrılmayı tercih ettik.

Berbat lokanta, müthiş tiyatro!..

O akşam, üniversite lokaline gittik. Listeye bakıp, "Vin vechi" diye bir şey ısmarladık. Garson masaya bir şişe beyaz şarap getirdi, bir de maden suyu. Bardakların yarısını şarapla doldurdu. Ben bilgiç bilgiç "maden suyunu koyacağı bardakları unuttu galiba!" diye düşündüm kendi kendime. Sonra garson bardakların boş kalan yarısını maden suyuyla doldurdu. Diğer masalarda da aynı şey yapıldığına bakılırsa "şarap üstü az maden suyu"nun hayli taraftarı var bu ülkede!

Lokantalar berbatın çok ötesinde! Öyle yerler gördük ki, şaşmamak elde değil! Lokantanın bir bölümünde felaket yemekler, diğer bölümünde ise kasap benzeri bir dükkan! Böyle olunca da çiğ et ve yağ kokularıyla yemek kokuları birbirinin içine giriyor!.. Bir toplumun yemek konusunda bu denli özensiz oluşu gerçekten çok düşündürücü. Romen ekmeği de yemekleri gibi pek yenecek gibi değil doğrusu! Onun için bizimkiler ta Türkiye'den gelip fırın açmışlar Romanya'da. Sebze, meyva ise yok denecek kadar az. Kimi açıklamalara bakılırsa, Çavuşesku döneminden sonra toprağı köylülere paylaştırmışlar ancak köylü yeterince makina ve gübreye sahip olmadığı için sebze, meyva üretimi iyice gerilemiş.

Tüketim malları ve hizmet sektöründeki geriliğe karşın kültürel yaşam hayli canlı... Bükreş Ulusal Tiyatrosu'nda izlediğimiz Electra adındaki mitolojik oyun bizi şaşkınlığa uğratacak derecede hoştu...

Nusret Kemal OTYAM

İŞPORTA

Yağmur yağıyor İstanbul'un taşına toprağına
Asfalt yollarına beton yapılarına
Kısmetini bekleyen simitçi tablalarına
İşportalarına pazarlarına çukurlarına
Yağmur yağıyor İstanbul'un
Yedi değil yetmiş tepesine serpilmiş
Anadolumun öbek öbek kaçaklarına
Savruluyor fırtınanın acımasızlığında
Biraz Erzurum oluyar biraz Sivas
Çankırı, Niğde, Kırşehir biraz da Kars
Ne Anadolu oluyor ne de İstanbul
Yağmur savuruyor işportaları
Ekmek teknelerini derme çatma
Islak düşler sızıyor alınlarından
Karanlık eylüllerin döl yatağında
Yeni sevilere yeni umutlara gebe
Umut gelincik olur tarlalarında
Kan çıbanı örneği açar
Basma'dan giysi olur dağlarında taşlarında
Umut doyumsuz besin
Yedikçe acıktıran içtikçe susatan
Bir avazdır çığlıktır dile gelen
Bir isyandır tezgahların doldığu
İşportacı masalarının üzerinde rengarenk
Yüzyılların soldurduğu

SabahattinYALKIN

MAYFİELD YOLU

- Kolumb 500 yıl önce Amerika kıyılarına yelken vurmuştu.-

1. Etna'nın külleri orda
Akdeniz'in çıplak sularında
kanlı bir arya

2. Yılların akında mı karasında mı
Cleveland'ın Mayfield Yolu'nda
Kök tutar melez bir tohum
Büyür türlü renkte
türlü seste
Eski tanrıların katolik duaları

3. Mayfield Yolu'nun başında
köşebaşı meyhaneleri
Baştan başa Arrivederci Roma
Geceleri yosma kalçalarında
Bella İtalia

4. Vaftizli gemiler Amerika kıyılarına vurunca
Kristof Kolumb bir başka Sezar
Şarap sarhoşu yerli karnavallarında
Uzanır günahları paslı çanlara

Mayfield Yolu
zilzurna

Ucbaşı belli de
Son ucu
daha

Cleveland - ABD
21 Ocak 1992

MACARİSTAN

Romanya'dan sonraki durağımız Macaristan... Bu ülke Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir kısım toprakları komşu ülkelerin elinde kaldığından hem nüfus hem de yüzölçüm olarak küçülüvermiş. Böyle olunca da ikibuçuk milyon Macar komşu Romanya'da yaşar olmuş. Çekoslovakya ve Yugoslavya'da da Macar azınlıklar bulunuyor. Sonuç olarak 10 milyonluk Macaristan'ın dışında da 3 milyon Macar yaşıyor.

Macarlar Asya'dan gelmiş bir halk. Dediklerine bakılırsa bin yıldır gözlerini Batı Avrupa'ya çevirmiş durumdalar. Aynı bizler gibi Macarlar da Doğu ve Batı arasında bir köprü oluşturduklarını düşünüyorlar.

"Türk sendromu!"...

Orta Avrupa'da, Matra ve Bükk adlı iki dağın arasına sıkışmış Eger adlı bir kentteyiz. Eger, 70 bin nüfusa sahip minik bir kent olmasına karşın son derece sevimli. Macar arkadaşlar Eger'i anlatan bir kitap hediye ediyorlar bize. Kitabın kapak resminde bir minare görüp şaşırıyoruz! İç sayfalarda da şöyle bir açıklama var: "17. yüzyılda inşa edilen bu minare Avrupa'daki Türk işgalinin en kuzeydeki anıtıdır". Eger merkezindeki bu ilginç minare dimdik ayakta duruyordu. Hani "Minare yıkılmış ama mihrap yerinde!" derler ya, bu kez tersi olmuş. Mihrap gitmiş, minare kalmış.

Kent merkezinde, iki Macarın bir Osmanlı atlısını öldürüşünü gösteren bir heykel "Kaleyi koruyan savaşçılar" adıyla Dobo Meydanı'na haşmetle kurulmuş. Kısacası ciddi bir "Türk sendromu" kentin her yanında kendini hissettiriyor.

Macar kadınından korkulur doğrusu!..

Osmanlı Eger Kalesi'ni iki kez kuşatmış. Biri 1552'de, ikincisi 1596'da... Kalenin hemen girişinde metal bir kabartma görüyoruz. Macar kadınların, kaleyi kuşatmış Osmanlı askerlerinin başından aşağı kaynar sular döktüğü bir kabartma bu!

Macarlar, bundan beşyüz küsur yıl öncesini, "Türk atlılarının Avrupa'da dehşet saçtığı yıllar" olarak anıyor. Gerçekten de 1526'da Mohaç'ı kazanan Osmanlı hızla Macaristan içlerine doğru akıyor!.. Eger Kalesi'nin birdenbire önem kazanıvermesi işte bu tarihsel dönemeçe rastlıyor. Macarlara göre, Türkler Ahmet Paşa komutasındaki 40 bin kişilik bir orduyla kaleyi kuşatır. Kaledeki Macarlar iki bin kişidir. Takvimler 1552'yi göstermektedir... Kuşatma 38 gün sürer, amansız çatışmalar olur, kan oluk oluk akar. Macarlar, kale duvarlarında kadınların bile dövüştüğünü anlatıyor. Kadınlar duvara taş, kaynar su ve erimiş zift taşır, duvarları tırmanan Türklerin üzerine dökerlermiş.

12 gün boyunca kale topa tutulur. Kaleyi gezerken o kuşatmadan kalma gülleler gördük. 25 kilo çekeni bile varmış bu güllelerin!.. Kuşatma sırasında kulelerden birinin burcuna Osmanlı bayrağı dikilmiş ama Macarlar hemen kuleyi topa tutup yokedivermişler. Kuşatmanın son günlerinde durum o hale gelmiş ki, Türklerin her an yıkık kale duvarlarından içeri girmeleri beklenir olmuş. Hatta Macar kaynaklarına bakılırsa, Macar subayları tören üniformalarını giyip ölümü beklemeye başlamışlar, çünkü artık hiçbir saldırıya karşı koyabilecek güçleri kalmamış. Tam bu sırada Macarların hiç beklemediği bir şey olmuş ve Türkler kuşatmayı kaldırmışlar. Osmanlı sekiz bin, Macarlarsa üçyüz kayıp vermişler bu kuşatmada...

Egerliler, Avrupa'da ilerleyen Türkleri ilk kez durdurmayı başaran bir kaleye sahip olmanın gururunu taşımışlar uzun süre. "Eger Kalesi düşseydi," diyorlar, "hem altın ve gümüş madenleri hem de güçsüz Avrupa Türklerin eline geçecekti".

"Türk" soyadlı Macarlar!..

Sonuç olarak 1552'de Osmanlı ordusu çekilmiş ama, aradan 44 yıl geçtikten sonra kale Türkler tarafından ikinci kez kuşatılmış. Bu kez kalede iki bin değil yedi bin asker varmış. Ancak buna karşın kale düşmüş. Macarlara bakılırsa, kale komutanları, kaledeki paralı askerlerin oyununa gelmiş ve kale onların eliyle Türklere teslim edilmiş. Velhasıl, nasıl olmuşsa olmuş, kale bir şekilde düşmüş ve Türkler Eger'e yerleşmiş. O dönemde kentte on minare olduğu söyleniyor. Bu minarelerden geriye sadece bir tanesi kalmış ama o bir tane bile kitap kapaklarına girmeye yetmiş!..

Türkler ve Macarlar uzun yıllar boyunca sakin sakin birarada yaşamış ve birbirlerinin adetlerini benimsemişler. Örneğin Macarlar, aynı Türkler gibi ellerini göğüslerine götürerek selam verir olmuşlar. Ayrıca Türklerden hamamı ve bahçeciliği öğrenmişler. Türkler Macaristan'da yüzelli yıl kalıp geri döndükten sonra bile üçyüz Türk Eger ve çevresinde yaşamaya devam etmiş. Bugün bile hala "Türk" anlamına gelen "Török" soyadlı çok insan yaşıyor Macaristan'da. Eger Kalesi içinde de "Türk Bahçesi" diye anılan bir bahçe kalmış Türklerden yadigar.

Yeraltı kenti!...

Eger'in Osmanlıyı durduran kalesi dışındaki bir diğer özelliği de Orta çağlardan beri şarap üreticilerinin koruyucusu olarak kabul edilen aziz St.John onuruna dikilen ilk katedralin bu kentte olması. St.John'un koruyuculuğuna çok güvendiklerinden olsa gerek Egerliler bin yıl öncesinden dağı taşı üzümbağlarıyla doldurmuşlar. Bununla da yetinmeyip Eger kentinin altına şarap mahzenlerinden oluşan bir kent daha inşa edivermişler. Ve öyle bir yeraltı kenti imiş ki bu, Eger'deki şarap mahzenlerinin uzunluğu kent sokaklarının uzunluğundan hiç mi hiç aşağı kalmazmış! Şaka maka, şarap mahzenlerinin uzunluğu tam 96 kilometreyi bulmuş!.. Üstelik bu mahzenlerin derinlikleri de "Saldım çayıra, mevlam kayıra" biçiminde tesadüfe bırakılmamış. Öyle bir derinlik olması gerekiyormuş ki, şarapları yaz, kış 10-12 derecede tutabilsin. "Tokaji" adlı şarabın "kralların

şarabı ve şarapların kralı" olarak anıldığını anlatıyor Macar arkadaşlar, sonra da "Egişigedre" deyip "şerefe" yapıyorlar.

İçki-sever papazlar!..

Bir kentte hem bu kadar güzel bir katedral, hem bu kadar çok papaz, hem de kilometrelerce uzunlukta şarap mahzeni olursa içki-sever papazların bulunmasını da hiç mi hiç garipsememek gerekir herhalde! Papazların özellikle de "palinka" adlı içkiye düşkünlükleri o raddeye varmış ki bundan şarkılar bile nasibini almış:

Eger kenti
Papazların kenti
Papazların pabuçlarında palinka gizli
Kipi kipi kip kop
Papazların giysilerinin altında palinka saklı

Bu "Kipi kipi kip kop" da papazların ayak seslerini simgelermiş. Bu şarkıyı bize öğreten Macar arkadaşımız, Macarların içki tüketiminde dünya üçüncülüğünü, intiharda ise dünya şampiyonluğunu kimseye kaptırmadığını anlattı.

Türkiye'ye Avanos'a gelmiş bir grup Macar genci bize son derece yakınlık gösterdi. Birlikte bovling oynadık. Bir ara Macar kızlardan biri döndü, "Hani sizde kötü adamlara verilen bir ad vardı, neydi o?" dedi. Düşündük düşündük bir türlü bulamadık. Sonunda öğrendik ki aradıkları sözcük "maganda" imiş. Böylece magandamızın şöhretinin sınırlarımızı aşıp Macaristan'a da ulaştığını duymuş olduk.

Yetmiş-partili yeni demokrasiler!..

Macar parlamentosunda altı parti olduğunu öğreniyoruz. Milletvekili bulunmayan ufak partilerin sayısı ise yetmişi aşmış. Benzeri bir durum Romanya için de geçerliydi. Her iki ülkede de bu denli çok partinin varlığı, demokrasiye yeni geçişin belirtileri olsa gerek diye düşünüyoruz. İktidardaki Macar Demokrat Partisi, Hristiyan Demokrat Parti ve Köylü Partisi'nden oluşan sağ koalisyon, parlamentodaki sandalyelerin yarısına sahip. Hür Demokrat Parti, Genç Demokrat Parti, Macar Sosyalist Partisi ise muhalefette. Komünist Parti hala var, ancak üyeleri genellikle yaşlılardan oluşuyor ve pek popüler değil...

Değirmenin suyu turizmden!..

Macar arkadaşlarla yakındaki bir lokantaya gidiyoruz. Bizim kurufasulyeye benzer yemekleri var Macarların. Üzerine de haşlanmış yumurta koyuyorlar. Peynir şnitzel ve mantar şnitzel ise tek kelimeyle nefisti. Bir de krepsüzet benzeri çukulatalı bir tatlı getirdiler. Biraz ağırdı doğrusu ama "Türkler geldi de bir pastamızı bile yemeden gittiler!" demesinler diye tabağı silip süpürdük. Neyse rövanşı Budapeşte'de aldık! Orada yediğimiz Kastely denilen kestane pastası son derece hafifti. Kestaneyi tıpkı spagetti gibi yapıp, bir de kremşanti koymasınlar mı!.. Yani tam, yeme de yanında yat! Ancak biz bu seferlik yanında yatmayalım dedik ve yine tabakta bir şey bırakmadık!..

Eger'de okulların duvarlarında pankartlar görüyoruz. Meğerse her yıl şubat ayında üç gün boyunca her sınıfta öğrenci temsilcisi seçimleri nedeniyle okullar tatil edilirmiş. Bu süre içinde de adaylar seçim propagandalarını yürütürlermiş.

Macaristan'da dükkanlar malla dolu! Macar arkadaşımız bunların çoğunun ithal mallar olduğunu söylüyor. Bu değirmenin suyunun nereden geldiğini düşünmeden edemedik doğrusu! Macar arkadaşımız yine imdadımıza yetişti ve "turizmden!" dedi. Senede 1,5 milyondan fazla turist gelirmiş buraya. Kendi nüfusunun neredeyse onüç katı turist her kente nasip olmaz doğrusu!...

Budapeşte Tahtakalesi Araplarda...

Eger'den sonraki durağımız Budapeşte. Trenden iner inmez, para bozmak isteyen Arapların hücumuna uğruyoruz. Sokakta para bozma işleri Arapların tekelinde. Bu kadar çok Arap'ın Budapeş-

Oktar TÜREL

KİMLİK

kimim ben
ivan ivanoviç ivanov
ivan'ın oğlu ivan

kaval çalarmış mujik dede
şairane değilmiş hayatı -aç ve çıplak
tükenmiş iç savaşın siperlerinde
tanımadığım babam ben emeklerken
süremedi köyünün toprağını
ölüm haberi geldi cepheden

kimim ben
ivan ivanoviç ivanov
erzak kuyruğunda uyuklayan

oğlum mühendis çıktı batı'ya göçtü
kızım moskova'da arbat sokağı'nda
girişimci mi ne öyle diyorlar
eline ne geçerse alıp satıyor
yadigârlar madalyalar ikonlar
bir şey bulamazsa ruhunu

ben
ivan ivanoviç ivanov
bıraktım herkes seçsin yolunu

bilgeler mi yanıldı bunda
yoksa bir başkası mı - düşü gerçek yapan
gerçeği düşe çevirenler mi ben miyim
kim kim kim
beni bu kuyruğa bırakan
bulacağım sonunda

ben
ivan ivanoviç ivanov
ulyanovak'da montaj işçisi
dünyayı yerinden oynatırken
dünyanın altında kalan

1991/92

İbrahim YILDIZ

PAZAR

kuşun kanatları dalga dalga
yüreğimdeki acıyı görmedik
matematik çalışıyor adamın biri habire
kedinin özgül ağırlığını -
sorsa da
sormasa da
- bilmeliydik

evin kapısında mı
bacasında mı
otun yeşilinde mi
sarısında mı
yaprağın kalanında mı
düşeninde mi
sam yeli sarı ve hergelenin biri

HELE

bu dağlar nereye akıyor
bu vadiler
bu ovalar
sarı siliniyor işte
yeşil yazılıyor
hadi canım ilkbahar
ellerini uzat hele
dokunsun parmakların
saçlarıma
sakallarıma
yırtılsın kefen

HABER

ibrahim yıldız öldü
gömüldü sözcüklerin içine
bir dal çiçek uzattı
yağmur yağdı gökyüzüne

... nazar boncuğu kırmızı

te'de ne yaptığını merak ediyoruz. Meğerse, Arap öğrenciler epeyce bir para ödeyip Budapeşte üniversitelerinde okurlarmış. Anlaşılan bir süre sonra akrabalarını da getirmişler ve böylece sokaktaki dolar-mark piyasasını ele geçirmişler. Macarların yasal yollardan yılda sadece yüz dolar bozdurmalarına izin veriliyor. Bu nedenle de dolar, mark karaborsası hayli hareketli...

Kalbi olan otobüse binmesin!..

Budapeşte'de metro ve otobüs ulaşımı gayet düzgün. Ancak otobüs kapıları kapanırken öyle korkunç bir zil sesi duyuluyor ki hani boş bulunsanız "Yandım Allah!" diye kendinizi yere atmanız içten bile değil! "Sanki şoför savaş ilan ediyor!" diyor bizim Ertuğrul.

Macaristan'da maaşlar düşük, ama fiyatlar yüksek. Ortalama maaş onbin forint civarında. Fiyatlar genel olarak Türkiye'ye yakın. Bir Macar şöyle formüle etmiş meseleyi: "Bizim maaşlar Avusturya'daki maaşların yüzde yirmisinden az. Oysa fiyatlarımız Avusturya fiyatlarının en az yüzde yetmişi!". Gel de çık çıkabilirsen bu zor denklemin içinden...

Çekoslovakya'ya doğru yola çıkıyoruz. Macar-Çek sınırında trenden indik. Szob adlı bir kasabadayız. Bizi Çekoslovakya'ya geçirecek treni beklerken çıkış işlemlerimizi yaptırmak üzere Macar gümrüğüne girdik. Gümrükçüler Türk olduğumuzu öğrenince, "Aman efendiiim, biz de sizi bekliyorduk!" dercesine bize doğru bir hamle yapıverdiler! Neyse, epeyce bir sorgu sualden sonra Çekoslovakya'ya girebildik...

ÇEKOSLOVAKYA

Çekoslovakya, esasında yetmiş küsur yıllık yepyeni bir ülke. 1918'de Versay anlaşmasıyla hayat bulmuş. Bu tarihten önce Bohemya ve Moravya gibi Çek bölgeleri Avusturya'nın, Slovakya ise Macaristan'ın sınırları içerisindeymiş.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda hayat bulan Çekoslovakya tam da "haydan gelen huya gider!" misali İkinci Dünya Savaşı'nın hemen başında Hitler'in gazabından kurtulamamış ve Almanların işgaline uğramış. İşgal 1945'e kadar sürmüş ve sonunda Sovyet ordusu başkent Prag'ı Almanlardan temizlemiş.

"Prag Baharı"nın rövanşı "Kadife Devrim"...

1945-48 arası Çekoslovakya'da utangaç da olsa bir çok-partili demokrasi yaşanmış. Bu çabalar ve 1968'de Dubçek'in "güleryüzlü sosyalizm"i, Moskova'nın pek hoşuna gitmemiş ve 68 Ağustos'unda Varşova Paktı tankları "Prag Baharı"nı ezip geçmişler.

1980'lere gelindiğinde, bir yandan Polonya'da muhalif Dayanışma Sendikası güçlenirken bir yandan da reformcu Gorbaçov'un önlenemez yükselişi gerçekleşiyor. Doğu Almanya ve Bulgaristan'da ise Komünist Partiler peşpeşe çöküyor. Çekoslovakya'da ise insan hakları savunucusu Charter 77'nin kurucusu olan muhalif oyun yazarı Havel Nobel Barış Ödülü'ne aday gesteriliyor. Bütün bu gelişmeler, Çekoslovak hükümetini daha liberal bir tutum içine girmeye zorluyor. Ancak artık çok geçtir çünkü atı alan üsküdarı geçmiştir. 17 Kasım 1989'da Prag'daki bir öğrenci yürüyüşü Wenceslas Meydanı'nda dev bir hükümet aleyhtarı gösteriye dönüşüyor. Sonuç olarak da diğer Doğu Avrupa ülkelerine oranla daha yumuşak bir geçiş sayılabilecek "Kadife Devrim"le çok-partili yaşama ulaşılıyor.

Almanca Çekçeyi tehdit ediyor!..

Çekoslovakya'da iki resmi dil var. Çekçe, Bohemya ve Moravya'da, Slovakça ise Slovakya'da konuşuluyor. Çekler ve Slovaklar birbirlerinin dillerini anlayabiliyorlar. Çekler yaklaşık 10 milyon, Slovaklar 5 milyon... 600 bin kadar da Macar yaşıyor Çekoslovakya'da.

Avrupa'nın kalbi Prag'da atıyor sanki. Özellikle de Alman ve Avusturyalılar pek bol bu kentte. Ana cadde üzerindeki hayat kadınları bile gelip geçenlere "Bir saati ikiyüz mark" diye Almanca sesleniyorlar. Halk arasında en yaygın konuşulan yabancı dil Almanca.

Çekoslovakya'nın en ünlü yazarı olan ve bundan yaklaşık yetmiş yıl önce ölen Franz Kafka da eserlerini Almanca yazmış. İngilizce, okullarda yeni yeni öğretilmeye başladığından bu dili sadece gençler konuşabiliyor. Çekçe bilmemek ne kötü!.. Çünkü tuvaletlerin kapısına pipo, ayakkabı falan gibi şekiller koymak yerine bay-bayanın karşılığı olan "Damy" ya da "Pani" diye yazıyorlar. Çekçeye vakıf olamadığımızdan "Ya kısmet!" deyip bir kapıya dalmaktan başka çare bulamıyoruz bazen.

Slovakların başkenti!..

Çekoslovakya'daki ilk durağımız Bratislava. Bu kent, 400 bin nüfusuna karşın hem Slovakya'nın başkenti hem de ülkenin en büyük ikinci kenti. Üstelik, havası müsait olduğundan Çekoslovakya'nın en fazla şarap üretilen yeri. Kimi kitaplarda, Budapeşte'nin Türkler tarafından üç yüzyıl boyunca işgali yüzünden Bratislava'nın Macar İmparatorluğu'na başkentlik yaptığı bile yazıyor.

"Tuna Güzeli" de denilen Bratislava, eski binalarla yenilerin gelişigüzel içiçe geçtiği bir kent. Yani başkent Prag'a pek benzemiyor. Çünkü, Prag'da eskinin bütünselliği korunurken Bratislava'da tarihi miras ciddi darbeler yemiş.

"Fessiz de Türk mü olurmuş ki!.."

Bratislava'da çevreci bir grubu ziyarete gidiyoruz. Girişteki kapıcı çıkacağımız katı söylüyor bize. Sonra da nereden geldiyse aklına, "Nerelisiniz siz?" diye soruyor. "Türküz" diyoruz. Şaşkın şaşkın bakıyor yüzümüze, ve "ama" diyor "sizin başınızda fes yok ki!". Gülmekten kırılıyoruz... Biz festen vazgeçeli neredeyse yetmiş sene oldu ama Batı Avrupalısı da Orta Avrupalısı da bizim başımızda püsküllü fesi göremeyince hala şaşkınlıktan küçük dilini yutacak gibi oluyor. Bu şaşkınlıkta biraz ticari bir kaygu da aramak gerek belki de! Çünkü bir zamanlar Fransızı, Avusturyalısı Osmanlıya fes satar para kazanırmış. Biz festen vazgeçince mecburen onlar da önemli bir ihracat gelirinden yoksun kalmışlar. Kimbilir belki de bu yüzden bizi hep fesli görmek istiyor şu Avrupalılar! Şaka bir yana biz de bir zamanlar fesi hayli ciddiye almışız doğrusu! Fesin nerede, nasıl ve kimler tarafından giyileceğini gösteren Fes Nizamnamesi hazırlamaktan tutun da Fes Nazırlığı kurmaya kadar götürmüşüz işi!..

Gizli polis enflasyonu!..

Çevreci grup diye başlayıp Fes Nazırlığı'na geldik. Biz yine dönelim bir dönemin çevreci muhaliflerinin anlattıklarına:

"1948'de Komünistlerin iktidara gelmesiyle birlikte, herşeyin sahibi devlet oldu. Bu yüzden de halk, yüzlerce yıllık kültür mirasına sahip evleri, içinde oturdukları halde korumaya yönelmedi. Devlet de eski evleri restore etmek yerine işin kolayına kaçıp her yere kutu kutu binalar dikti. Sonuç olarak da Slovakya'da kültürel mirasın üçte ikisi yokedildi. Kentin eski bölümlerindeki evler ise büyük ölçüde yıkıldı!"

Gizli polisin toplumun her hücresine sızdığını anlatıyorlar uzun uzun. Ve gizli polisle ilişki içinde olup da hala toplumun en üst kademelerinde bulunan insanların sayısı o denli fazlaymış ki bunların isimlerinin açıklanması halinde toplumun kendine güveninin kalmayacağı bile düşünülüyor imiş. İşte sırf bu nedenle bu isimlerin açıklanmaması yoluna bile gidilebilir ve her şeyin üzerine bir sünger çekilebilirmiş...

Tarihi yapıların kısmen yokolması bir yana, çağdışı fabrikaların büyük katkısıyla da Çekoslovakya, Avrupa'nın en kirli ülkelerinden biri olma payesini elinde tutmayı başarabilmiş!

Kent meydanında, Slovakya'nın Çeklerden ayrılması için gösteri yapan küçük bir grubu izledikten sonra kentin en dar evinin bulunduğu caddedeki Eczacılık Müzesi'ni geziyoruz. Yüzyıllık bir eczane bu. Müze çalışanlarına bakılırsa Bratislava'nın en eskisi imiş. Ardından bir müzede Imro Weiner Kral'ın tablolarını seyrediyoruz zevkle.

Mehmet AYDIN

IŞIĞI ARAYAN ADAM

Eğilmeden bükülmeden kırılmadan
Dikenli bağrını tepe tepe ey yaşam
Yol alıyor bir emek eri
Aç kapını.

Yıktım yumdum devirdim düzensiz kapıyı
Sana geliyorum
Ey sevginin ince elleri
Aç kapını.

Kırdım döktüm dağıttım eskiyi
Sana geliyorum
Ey yeni
Aç kapını.

Söktüm yaktım kül ettim ölüyü
Sana geliyorum
Ey diri
Aç kapını.

Katıp kardım kıvılcım eyledim çileyi
Sana geliyorum
Ey inanç kavgasının pîri
Aç kapını

20.3.1979

Özel teşebbüsün böylesi!...

Slovakya'nın başkenti Bratislava'dan ayrılıp Çeklerin başkenti Prag'a geliyoruz. Tren garı, bizim havaalanları kadar gelişkin. Özel teşebbüsün Prag'da az zamanda çok ve büyük işler başardığı hemen belli oluyor! Tuvalete girer girmez "Küçük:1, Büyük:2 kron" gibi bir tabelayla karşılaşıyoruz. "Büyük" kategorisine girmek istiyorsanız elinize bir tuvalet kağıdı tutuşturuyor müteşebbis tuvaletçi! Tuvaletten sonra elinizi yıkamak isterseniz onun da ücreti 6 kronmuş!.. Özel teşebbüsün de bu kadarına pes doğrusu!..

Anlaşılan Çekler anti-sigara kampanyalarda hayli yol katetmiş. Tren garında bile sigarayı yasaklamışlar. Sabah karanlığında gardan ayrılıp kente doğru yürümeye başladık. Çek kadınlarını mutfakta methettikleri kadar varmış doğrusu. Nefis sandviçler yapan bir kafeteryaya girip Romanya'nın acısını çıkardık. Çeklerin tatlıları da çok nefis ve hafif... İki mükemmel sandviç ve bir kahve için 15 kron, yani üçbin lira ödüyoruz. Romanya kadar olmasa da fiyatlar hala ucuz. Söylenilenlere bakılırsa Çekler öğle yemeklerini kuvvetli yer, akşamları da sosisli omlet gibi hafif şeylerle idare ederlermiş. Ciddi yemekler ise hafta sonlarına ertelenirmiş.

Çek birasının ise dünyanın en iyi birası olduğuna dair iddialar hayli yaygın. Hatta deniyor ki, "en iyi birayı Bohemya, en iyi şarabı Moravya, en iyi içkiyi Slovakya yapar"mış. Sadece şarap satan şarap barları "vinarna" da hayli popüler. Şarapları da çok hafif. Çalışan kadın oranı Avrupa ortalamasının bile üzerinde gerçi ama bu ülkede barlarda hesabı erkeklerin ödemesi adetten çünkü kadınların maaşı erkeklerinkinden düşük.

"Kentlerin anası" Prag

İsveçlilerin "Sevilen çocuğun adı çok olur" diye bir deyimleri vardır. Doğru herhalde ki, Prag'a ya "Yüz kuleli kent", ya "Altın kent" diyorlar, ya da işi biraz daha büyütüp "Kentlerin anası" adını veriyorlar.

Bir küsur milyonluk Prag, doğrusunu söylemek gerekirse hayatımda gördüğüm en şirin başkent. 4. Charles'ın, Prag'ı Orta Çağ'da Batı Avrupa'nın başkenti yapmış olması hiç de boşuna değil doğrusu! Prag sokaklarında dolaşırken insan kendini yüzyıllarca geriye uzanan bir tarih turuna çıkmış gibi hissediyor sürekli. Prag mimari açıdan o derece zengin ki, Göthe bu kenti, "dünya tacının en güzel mücevheri" olarak tanımlamış imiş. Ve işin ilginci, herşey yüzyıl önceki haliyle korunmuş sanki.

585 yıl süren inşaat!...

Kentin en fazla turist çeken merkezi Prag Kalesi. Kalenin içindeki St.Vitus Katedrali inanılmaz derecede hoş. Ancak, "ne zaman yapılmış bu katedral?" derseniz, işte bunun cevabı hayli düşündürücü!.. Çünkü, inşaat 1344'te başlamış ve ancak 1929'da tamamlanabilmiş. Yani tam 585 yılda!.. Sabrın sonu selametmiş gerçi ama 585 yıllık sabır da hiç az buz değil doğrusu!

Nefes nefese taklit mücevher!..

Prag Kalesi'ndeki St.Vitus Katedrali'nde kraliyet mücevherlerinin saklandığını duyunca "Ta Prag'a geldiler de bir zahmet edip mücevherlerimizi görmediler!" demesinler diye kalktık Prag Kalesi'ne yollandık. Broşürlerde, kitaplarda falan bu mücevherleri bir anlatıyorlar ki aman aman!.. Gittik mücevherlerin karşısına menemen bardağı gibi dizildik. Huşu içinde seyrediyoruz!.. İşte tam o anda olanlar oldu ve hadisenin bütün gizemi balon gibi uçup gidiverdi. Çünkü mücevherlerin gerçek değil de taklit olduğunu farkediverdik birdenbire! Gerçek mücevherlerse kilit altına alınmış imiş. Hem de ne kilit!.. Üstüste tam yedi tane!.. Yedi kilidin anahtarları da yedi ayrı enstitüye dağıtılmış ki çalınmaya... Biz de nefes nefese çıktığımız kalede göre göre taklit mücevherleri görebildik. Hani teşbihte hata olmazmış ya, sanki çok pahalı bir televizyon alıp da aman birşey olur korkusuyla kutusundan çıkarmayıp ucuz televizyonla idare etmeyi anımsattı bana bu taklit mücevher hadisesi!... Üstelik biz Topkapı Müzesi'nde Kaşıkçı elmasının niye taklidini değil de gerçeğini sergiliyoruz ya da Amsterdam'daki Van Gogh müzesi neden Van Gogh'un tablolarının orijinalini sergiliyor da yerine reprodüksiyonunu koymuyor diye de düşünmeden edemedim doğrusu!.. Birinden birinde bir yanlışlık var ama...

İşbilir krallar!..

Prag Kalesi'nde mücevherleri göremeseniz de St.George'un bir ejderhayla savaşını temsil eden ve Prag'ın en eski, en güzel atlı heykelini doya doya seyredebilirsiniz. Çünkü bu kesinlikle taklit değil! Şimdilerde heykeldeki yılanın ağzından su akıyor. Ancak rivayet o ki, Çek krallarının taç giyme törenlerinde yılanın ağzından su yerine şarap akarmış!.. Millet de şarabı içer içer, "Kralımız çok yaşa!" diye bağırışırmış herhalde... Bu krallar da işlerini amma biliyorlar ha!..

Siz "Türkiye'nin artistik değere sahip en büyük camı hangisidir acaba?" diye hiç düşündünüz mü? Çekler bu soruyu kendi ülkeleri için sormuşlar, düşünüp taşınmışlar ve St.Vitus Katedrali'ndeki Kıyamet Günü'nü konu alan camda karar kılmışlar. Cam gerçekten öyle az buz değil, tam 160 metrekare. Hani biraz uğraşıp böyle bir alana bir kooperatif evi bile sığdırılabilir yani!.. Bu camın tam karşısında Çek krallarının gömüldüğü bir mezar olduğundan camın tepesine St.Wenceslas'ın tacını resmetmişler. İşte "Taçlı cam"ın hikayesi de böyle ortaya çıkmış.

Şarküteri gibi köprü!..

Bin küsur yıllık bir tarihe sahip olmanın azametiyle kurum kurum kuruluyor Prag. Bu kentin sokaklarında dolaşırken bir kentte değil de dev bir açıkhava müzesinde imişim gibi geliyor hep bana.

Prag'ın en eski yapılarından biri de Charles Köprüsü. Söylenenlere bakılırsa, "yesin içsin semirsin ve de güçlü olsun" diye köprünün harcına şarap ve yumurta katılmış. Ve efendim, Prag'ın yumurtaları kafi gelmemiş, tutmuş Moravya ve Bohemya'daki kasaba ve köyler de "sepet sepet yumurta, sakın beni unutma!" rumuzuyla yumurtalar yollamışlar sevgili köprülerine... Bu da yetmemiş, köprünün harcı tam kıvama gelsin diye kesilmiş süt ile peynir gönderenler bile olmuş... Böyle harc her köprüye nasip olmaz doğrusu!.. Sevgili köprücükleri yalnız kalmasın diye de otuz heykel yerleştirmiş Praglılar köprünün iki yanına. Böylece köprü, köprü olmaktan çıkıp bir açıkhava müzesine dönüşmüş. Müzeliği yanısıra köprünün bir diğer özelliği de pazar yeri gibi oluşu. "Nerede hareket, orada bereket!" inancına sıkı sıkıya sarılmış olan müteşebbis satıcılar Rus asker kalpağından yağlı boya tabloya, küpeden kuklaya kadar aklınıza gelen gelmeyen herşeyi satmaya çalışıyorlar turistlerin çok sık dolaştığı bu "yumurtalı köprü!"de...

Charles Köprüsü'ne kurulup kenti boydan boya geçen ve Prag'ın varı yoğu olan Vlatava nehri'ni izliyoruz uzun uzun. Nehir otuz kilometre boyunca kentin içinde dolaşıp dururmuş. Kent ve nehir arasındaki bu aşk, sekiz ada ve onsekiz köprüyle de iyice perçinlenmiş durumda.

Eski Kent'te yine bir Türk!..

Prag Kalesi ve Charles Köprüsü'nden sonra turistlerin en fazla rağbet ettiği yer Eski Kent. Biz de turist olduğumuza göre "neyimiz eksik!" deyip sabah sabah Eski Kent'in yolunu tuttuk. Kent meydanında ilk dikkatimizi çeken, "Kilise, gücünü kötüye kullanıyor!" dediği için 1415'te yakılan dini reformcu John Huss'un heykeli oldu.

Eski Kent'in ilgi odaklarından şüphesiz en önemlisi beşyüz küsur yıllık astronomik saatın bulunduğu kule... Saat 11'e yaklaşıyor ve kulenin önünde izdiham bir kalabalık toplanmış durumda. Her saat başında tekrarlanan ritüel neredeyse başlamak üzere. Saatler tam 11'i gösterirken Azrail çanı çalıp bir kum saatini ters çeviriyor. Ardından astrolojik saatin üzerindeki iki cam açılıyor ve oniki havariden her biri camın önünde arz-ı endam ederek toplanan halkı selamlayıp geçiyor. Bu arada bir karga kanat çırpıp gaklıyor. Tam bu esnada da kum saati boşalmış oluyor. Azrail'in yanında bulunan birisi kafasını hayır anlamında sallıyor. Söylenenlere ve yazılanlara bakılırsa kafasını sallayan bu adam Türk'ü sembolize edermiş ve

Türk de kafasını bu şekilde iki yana sallayarak ölüme hazır olmadığını ifade edermiş. Saatin öte yanında iki insan heykeli daha var. Bunlardan biri "insan tamahkarlığını" diğeri de "geçiciliği" sembolize eder imiş. Kum saatinin boşalmasıyla birlikte camlar kapandı ve çanlar çalmaya başladı. Kulenin önündeki kalabalık da bir saat sonra yeniden buluşmak üzere dağıldı...

Şimdi, her şey iyi güzel de astrolojik saatteki bu Azrail ve Türk heykellerinin "Haydi vaktin geldi!"-"Ama ölüme hazır değilim ki!" biçimindeki diyaloğunun anlamı neydi bir türlü anlayabilmiş değilim! Oradaki neden bir Türk de Avusturyalı ya da Macar değil? Ayrıca, Azraile 'Hayır!' diyen bir Türk ne anlama geliyor pek çözebilmiş değilim. Durum lehimize midir yoksa aleyhimize mi onu bile pek anlayamadım doğrusu!..

Kafamızda astrolojik saatin sırlarıyla Eski Kent meydanında dolaşırken parke taşların arasında "Meridianus" diye başlayan bir yazı gözümüze çarptı. Meğer, bu, Prag Meridyeni'nin geçtiği yermiş. Bu yazıyı her iki yöne doğru izleyenlerin de soluğu Kuzey ve Güney kutuplarında alıvermesi içten bile değilmiş!..

Yeni Kent'in "siyasi" meydanı!..

Prag'da Eski Kent olduğuna göre bir de Yeni Kent olsa gerek değil mi? Evet o da var! İşte bu Yeni Kent'in göbeğine de tutup Wenceslas Meydanı'nı oturtmuşlar. Burada bir zamanlar at alım satımı yapıldığı için meydanın eski adı At Pazarı imiş. Zamanla bu meydan "ticaretten usanmış, siyasetle uğraşmaya başlamış" ve 1968 "Prag Baharı" ile başlayan politik kariyerini 1989 "Kadife Devrim"i ile sürdürerek kitle gösterilerinin merkezi olmuş. 1968'deki Sovyet işgalini kınamak için kendini yakan öğrenci Jan Palach'ın anısına bu meydanda minicik bir yer yapılmış. Burası Jan Palach'ın ve ölen diğer muhaliflerin fotoğraflarıyla doldurulmuş. Bir de tabii kucak kucak çiçeklerle...

Wenceslas Meydanı'ndaki şehitliğin önünden gelip geçerken bir keresinde pankart taşıyan bir adam gözüme çarptı. Biraz yaklaşıp elindeki yazıyı okumaya çalıştım. Çekçe bilmediğimden okuyabildiğim tek kelime "tolerans" oldu. Adamın pankartı hayli ilgi çekiyor olsa gerek ki etrafına toplananlar hararetli hararetli birşeyler tartışıyor!.. Çevredeki insanlara sordum ne yazıyor diye. "Geçmiş dönemde öldürenlerin öldürülmesini" isteyen bir yazı olduğunu söylediler. "Kana kan intikam!" benzeri bir pankarttı anlaşılan bu.

Çok-partili yaşama geçildiğinden beri, politik yaşam tıpkı Romanya ve Macaristan'da olduğu gibi hayli hareketli anlaşılan!.. "Homoseksüel Vatandaşların Eşitliği Hareketi" gibi gruplardan tutun da "Bağımsız Erotik İnsiyatif" adlı siyasi partilere kadar binbir çeşitlilik mevcut şu an Çekoslovakya'da!..

Bin yıllık mücevherli kitap!..

Orta Avrupa'nın en eski üniversitesi olan Charles Üniversitesi'nin de Prag'da olduğunu duyunca hemen verilen adrese seyirttim. Arıyorum arıyorum verilen adreste yeni bir bina ile karşılaşıp her defasında da ters yüz ediyorum. Oysa kitaplara bakılırsa bu üniversitenin tarihi 1348'lere kadar uzanıyor olsa gerek. Yani altıyüz küsur yıllık bir binayla karşılaşmam gerek ama heyhat!.. Sonunda anladım ki o tarihi üniversiteden geriye pek fazla bir şey kalmamış. Neyse yine hiç yoktan iyidir deyip kalan minik bir bölümü görmekle yetindim. Strahov Manastırı'ndaki Strahov Kütüphanesi'nin en eski ve en kıymetli kitabının öyküsü ise bin yıllık. Kapağında da orijinal kristal ve mineli süslemeler var. Kitap da kolaylıkla tahmin edilebileceği gibi İncil. Otuz yıl savaşları sonuna doğru İsveç ordusu ganimet olarak bu kitabın bulunduğu kütüphanenin önemli bölümünü ülkelerine taşıyıvermiş.

Kültürün sarayında lahana turşusu!..

Prag'ın kültür yaşamı da son derece renkli. Bu kentteki sinema sayısı doksanı, tiyatro kırkı, sanat galerisi ve sergi salonları da yüzü aşmış. Kiliselerin sayısı ise ikiyüzün üzerinde. Prag'ın Kültür Sarayı'nı görmeden bu ülkede sanata verilen önemi kavramak hayli zor sanırım. Hele hele Laterna Magika tiyatro grubunun Odysseus adlı mitolojik oyununu izlemeden kültürün bu toplum yaşamındaki yerini anlamak sanki mümkün değilmiş gibi geliyor bana...

Ancak ilginçtir, aynı kültür sarayının minik bir bölümü de diskotek haline getirilip özel teşebbüse açılmış! Odysseus'u seyrettiğimiz akşam oraya da uğradık ve doğrusunu söylemek gerekirse şaşırdık kaldık! Çünkü birkaç saat önce sanatın doruklarında gezindiğimiz muhteşem kültür sarayının bu köşesi "1 saat-100 mark", "2 saat-şu kadar mark" ticaretinin gecenin ilerleyen saatlerinde hız kazandığı bir mekana dönüşmüştü. Nedense insana lahana turşusu ve perhizi anımsatıyor hemen.

Mozart tabiyet mi değiştirmiş?..

Neyse canım biz yine dönelim kültüre... "Sihirli Fener" anlamına gelen "Laterna Magika" gerçekten inanılmaz bir tiyatro grubu. Üstelik Laterna Magika siyasi açıdan da çok önemli çünkü Havel 1989 "Kadife Devrim"ini bu tiyatroda planlamış.

Öyle bir ülke ki Çekoslovakya, ülkenin başkanı Havel bir oyun yazarı! Hükümet üyelerinden bir diğerinin ise rock müzikçisi olduğunu öğrenmek ise hiç şaşırtmıyor insanı. Şaka maka Çekoslovakya'nın her kentinde bir senfoni orkestrası bulunuyormuş. Prag'dakilerin sayısı ise dördü bulmuş!.. Ancak ilginçtir, kentin en kalabalık alanlarında günün her saatinde en fazla dinleyici toplayanlar Perulu bir müzik grubu.

Ünlü kompozitör Smetana ile Dvorjak Çek. Avusturyalı Mozart için de Prag ilginç bir çekim merkezi oluşturmuş. Mozart'ın "Figaro'nun Düğünü" adlı operası bir zamanlar Avusturya'da hiç mi hiç önemsenmezken Prag'da büyük ilgi toplamış. Bununla kalmamış, Mozart'ın "Don Giovanni"sinin galası kendi ülkesinde değil de Prag'daki Stavovske Tiyatrosu'nda yapılmış. Prag'da en çok satan kartpostallar arasında Mozart'ınkileri görünce ilkin şaşırmıştım. Sanırsınız ki kırk yıllık Avusturyalı Mozart tabiyet değiştirip Çek olmuş. Ancak Çekler Mozart'ı o denli benimsemişler ki Çek kültür insanları arasında daima Mozart'tan da sözediliyor. Tıpkı Mozart gibi Beethoven de bir süre Prag'da yaşamış ancak kartpostallarda Beethoven fazla görünmüyor.

Sanatçı mezarlığı!..

"Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği" adlı romanıyla fırtınalar koparan Milan Kundera ile Prag'da çekilen "Kafesten Bir Kuş Uçtu" ve "Amadeus" adlı filmlerin yönetmeni Milos Forman da Çek. Çizgi filmde de Çekler seslerini dünyaya duyurmuşlar. Kukla tiyatroları ise son derece yaygın. Zaten turistik olup da kukla satılmayan yer pek az gibi sanki!.. İnsanlar çok okuyor. Kitapçılar günün her saatinde sıkış tepiş. Kütüphaneler de öyle. Meydanlarda, sokaklarda tezgahın üzerinde bile kitap satılıyor.

Kompozitör Dvorjak, Smetana ve romancı Çapek'in de bulunduğu yaklaşık altıyüz sanatçının gömülü olduğu Slavin Mezarlığı bile bu ülkede kültüre verilen önemin göstergesi olsa gerek.

"Ben bunların ciğerini bilirim!"

Prag sokaklarında dolaşırken rastladığımız bir vatandaşımız bize kısa bir Prag mihmandarlığında bulundu. Yıllardır Almanya'daymış. Dokuz yıldır da Prag'a gelir gidermiş. "Eskiden şu kaldırımlarda yürüyemezdiniz hayat kadınlarının sıklığından!" diyor. Vatandaşımız artık Prag'a yerleşmiş. Çevresi de hayli geniş galiba!.. Gerçekten de yolda yürürken epeyce bir insanla selamlaşıyor. Ancak bir süre sonra farkettik ki bu insanların hepsi kadın... Ve yine bir şey daha farkettik, bu kadınların da istisnasız hepsi hayat kadını... Bizim mihmandarın o sektörü gayet yakından tanıdığı her halinden belli. Zaten Prag'la ilgili anlattığı hemen herşeyin yerden yüksekliği de bir metreyi geçemiyor bir türlü! "Ben bunların ciğerini bilirim!" edasındaki "Prag uzmanı"na Çekçe "merhaba" nasıl denir diye soruyoruz. Birşeyler söylüyor... Peki "adın ne?" nasıl denir diyoruz. Onu bilmiyormuş Prag uzmanımız!.. Anlaşıldığı kadarıyla da bunları bilmesine de pek gerek yok galiba. Çünkü "1 saat-200 mark"ı hemen herkes biliyor Prag'da!.. ■

Kemal Bayram Çukurkavaklı'nın Yayımlanmamış Şiirleri

Bu şiirleri şair, ölümünden çok kısa bir süre önce Anadolu Ekini'nde yayımlanması için, Ankara İl Halk Kütüphane Müdürü Sayın Ahmet Kara'ya vermiş; o da şairin dileğini yerine getirerek bize iletmiştir. Kemal Bayram Çukurkavaklı'ya kardeşlik görevimizi yerine getirirken, buna olanak sağlaylan sayın Ahmet Kara'ya da teşekkür ediyoruz.

KİRLİ DÖNENCEDE

Geceye de, gündüze de evet diyorum
Aydınlığı öpe öpe
Karanlığa yalnız yalnız
Ürperiyorum...

Sular susmuyor bu söylencede
Zamanların, yaşamların süsledikleri sesler mi
Ayrımlar,
Neden tozpembe?

Nereye savrulursa savrulsunlar
Dönen de, yanan da gebe
Olabildiğince hızlı koşular
Ya da, soluksoluğa körebe...

Elimde olsa da gelemeseydim
Binemeseydim bir hırçın ata
Anlıyorum yerim kalmamış
Bu kirli dönencede...

TUTUN ELLERİMİ

Götürerem
Kalsın diyedir kotardan
Eksik, yanlış tortu
Ya da işe yaramayan
Neden olmasın?
Kotarırken, koyarken
Terliydim, sıcaktım
Arıyordum elbette bulacaktım
Şimdi yönlendim upuzun bir boşluğa
"Hoşça Kalın" köprülerindeyim
Çoktan yendim korkularımı
Kuşkularım eski ölü
Bıraktın ya
Zaman sizden yana
Geçsin yerime isteyen
Tutun ellerimi, unutun
Hoşça kalın dostlarım...

ANNE

Durakları ben saptıyorum
Bozkır, ayışığı, bataklık
Dorutayım hiç durmadan koşuyor
Su döküyor annem arkamdan
Biri var içinde olanları anlamayan
Konuşmadan coşuyor.
Suyu dökmesen de olur anne
Ekşileşirken çağlalar
Ak köpeğim tanıyacak doru tayımı
Yine döneceğim
Gri atlastan boşluktaki ağaçlara
Tüneyen çayır kuşlarını bile
Ürkütmeyeceğim.

Biliyorsun köyde
Beni anlayacak kimse kalmadı
Acılar çatal yılan dilli
Arkamdan su dökmesen de olur
Doru tayım
Götürür uzak acıların görünmez burgacına
Getirir yakın acıların özüne beni
Sen oldukça burada köy anne
İnanki köy yalnız benim...

SOLUK BORULARIM

Lale'ye dedimki "anam-kızım"
Lâle dediki "babam-gardaşım"
Kurduk sofrayı Adana işi, et ekmek,
Halkların varsıllık ovasında et, ekmek binbir yeşil
Buyurun...

Mine Konya Bozkır'ından
Yanık günleri aldı.
"Kütük hocayı, Kerim'ler'i, Ziya Yavuz'u
Lokman'ı, Durali'yi, Topal Fatma'yı, andı.
Havva kız, sen Manavgat yaylasındansın
Mangal ve ateş Asyadan beri
Hep bizde kaldı
"Yunus Öz, sekiz yıl yattı" mı dediniz?
Ooyy, içemiyorum çocuklar
Bahçe, Adana, Çumra mahpusluklarım geldi önüme
Soluk borularım daraldı...

EŞEKSEM ELBETTE SEMER VURULUR

Al bu ikircikli sesini üstümden
Kaygısız sıcaklığını burada tutma
Gözeneklerim açık
Sabrım gergi demirlerinde...

Esnemelerin uyanış değil
Çin köpeklerinin bile ne güzel gözleri var
Ilık cam göbeğinde su
Memesini güneşe uzatan çiçek.

Seçilmişler ve elenmişler mi dedin?
Varsıllık, yoksulluk sorunu bu
Puştlukların, açgözlülüklerin
Değişmez forumu.

Dayanırım, dayanmadın mı?
Boyanırım
Boyanmadım mı?
Eşeksem elbet, semer vururlar
Bin yıl uyutuldum
Uyanmadım mı?

NEREDESİNİZ?

Sabun köpüğüne benzedi Alpler ötede
Portoroz'a yol alıyoruz
Kokluyor Lübliyana
Öpüyor sınanmış sıcak doğayı çırılçıplak
Sunulan yeşilin mayasına esrik dil
Kıpırtılar
Işımalar
Bodur elma ağaçlarında mısır tarlalarında
Mıknatıs ocaklarında mıyız a çocuk
Yitelim mi aralarında?

Zaman tünelleri nasıl da değişken
Kum çöllerini yeni geçtim
Yaralıyım Babillon önlerinde
Olmayan asma bahçelerini arıyorsun
Kartalın sivri bıçak gagalı
Sol mememi acımasız deşerken.

Kilyos yer adı yakın kıyıda
Bir ucu upuzun deniz
Gümüş yok martı kanatlarında
Orada sesleri ve zamanı
İmbiklerde damıtan yalnız biziz.

Kumkapı, Söğütözü, Aspendos
Kar düşer Marmaraya
Sol gözüm seslenir ağlar
Tanıklığı biter dostlukların
Kimseler girmez araya
Bekleriz
Adı duyulmaz baharın.

Kentler, denizler, sular
Yıldızları vuran uğultular
heeeyyy,
Bizi biz yapan duygular
Neredesiniz?........

"Şekerli Gerçek"i Duyumsama Çalışması

Fahrettin K.NİTTER

Şair, görselliği canlandırmamızı sağlayacak bir tablo çizerek başlıyor şiire. Yalnızca son sözcükten sonra nokta konması -başka noktalama işaretinin kullanılmaması- şiirdeki duraksamaları azaltıyor, şiiri kolaylaştırıyor.

Evin uzun uzadıya anlatımı yok şiirde. Ev... Böyle olunca insan düşündeki evi ya da kendi evini göz önüne getiriyor. Şair, evin görünüşünü, yapısını okura bırakırken içeridekileri kendisine göre sunuyor. Türkçe'mizde "rahat olmamak, çekinceli durmak" anlamında "diken üstünde olmak" deyimi vardır. Şair bunu "iğne üstünde" biçiminde ifade ederek sunmak istediğini daha etkili bir biçimde sunuyor.

Birinci dizedeki tablodan sonra bir tahminde bulunuyor şair. Aslında bu bir tahmin değildir. Durum açıktır. Çünkü evi anlatan şair, -ikinci dizede farkettiğimiz- "adam"ın karısının, çocuklarının olup olmadığını bilmektedir ya da bilmesi gerekir. Bununla birlikte "iğne üstünde" ve "belli değil" sözleri birbirini bütünleyen sözler olarak görünüyor.

Üçüncü dizede "masa, iskemle, ocak" ard arda sıralanınca, bunların evde bulunduğunu düşünüyoruz. Ama dördüncü dize yanıltıyor bizi: "Arama öyle şeyleri". Bu dize bir yandan anlamı bütünlüyor, öte yandan da Türkçe söyleyişin güzelliğini tattırıyor.

Beşinci dize: "Bir sofra bir yaygı" ve yine şaşırtmaca. Altıncı dize, hem söyleyiş hem de anlam bakımından beşinci dizenin kan kardeşidir. Çünkü birbirini tamamlıyor bu dizeler.

Altıncı dizenin devamında kendi kendine sorulan sorunun yanıtı -Türkçe'yi gerçekten bilen bir kişi, bir şair tarafından- veriliyor: "Yok o da yok işte". Çaresizliktir bu sözün anlamı. Daha sonraki dizelerde açıkça belli olacaktır bu çaresizlik.

"Karısı çocukları var mı yok mu" belli olmayan bir adamın evidir, sözü edilen ev. Adam evde yalnızdır, "İğreti bir yaşayış içinde"dir. Başka bir deyişle adam yaşar yaşamazdır. Adamın yalnızlığı kesindir. Öyle bir yalnızlık ki, cansız varlıkları bile etkilemiş ve duvarları bile yemiş bitirmiştir. Bir yerde yalnızlık "insanın mekansızlığı" olarak nitelendirilmektedir. Ama bu mekansızlık gökyüzünü açmıştır adama. Artık "Adem"den farkı yoktur adamın. Evren kendisine açıktır ama adam yalnızdır; sığınma gereksinmesi vardır. "Kim örtsün damı duvarları kim koysun yerine" dizesiyle şair, adamın onuncu dizedeki sonsuz yalnızlığını daraltmak istiyor.

Onikinci dizede "Adam bir hiçliğin üstüne uzanmış"tır. Şair bu dizede varlıkla yokluğu ustaca kaynaştırmıştır. Çünkü üstüne uzanılabilecek "birşey"in olması gerekir önce. Yani bir nesne geliyor hemen akla. Oysa adam bir hiçliğin üzerine uzanmıştır. Soyut bir uzanıştır adamınki.

Adamın yaşadığı ev yoksul bir evdir. Çünkü kıl torbalar içinde sabunlar vardır evde. İnsanın doğasında olan birşeydir, tedbir ya da yarını bugünden düşünmek. "Kıl bir torba içinde sabunlar" bunun en basit örneğidir. Sabunların kımıldaşması için tek neden vardır: Sıcak. Sabunların kımıldaşmasında önemli olan "devinim"dir. Çünkü devinim -az da olsa- yalnızlığa ilaçtır.

Onbeşinci dizede "zaman" beliriyor. Adamın tanık olduğu kımıldaşma sabaha kadar sürdüğüne göre zaman "gece"dir.

Onaltıncı ve onyedinci dizelerle birlikte yokluk ve varlığın çağrışımları "hiçlik" ve "pencere, duvar" gündeme gelmektedir. Bu dizelerle birlikte adam yaşama dönmektedir. Ölü değildir ama koyu bir yalnızlıktır yaşadığı.

İkinci dizedeki bilinmezlik -adamın karısının ve çocuklarının olup olmadığı- onsekizinci dizede açıklığa kavuşturuluyor. "Gelsin karısı çocukları" dendiğine göre, adamın karısı ve çocukları vardır.

Doğal bir sabah oluşu dile getirilir, ondokuzuncu dizede.

Yirminci dizede, adam dükkana "gene" döndüğüne göre, dükkan önemlidir adam için. Dükkan, belki de adamın yalnızlığını gidermektedir. Çünkü sorun yalnızlıktır. Daha önce -onikinci dizede- "bir hiçliğin üstünü uzanmış" olan adam, "gerçek dediğimiz şey"i bulmaktadır dükkanda.

"Şey" olarak belirtilen gerçek, "şekerlerin üstünde"dir. Belirsizlik vardır bu sözlerde. Belirtilenin "gerçek" olmasına karşın, tam bir "gerçeklik" açıklanmamaktadır.

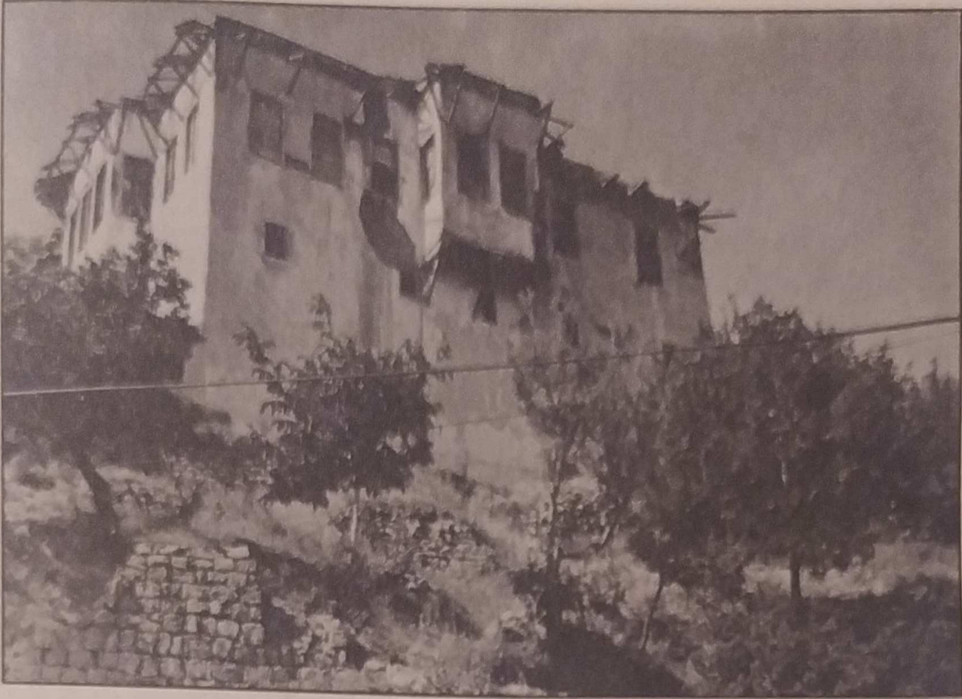
Son dizede ikinci yeni söyleyişi kendini duyumsatıyor. Duyuların işlevleri değiştirilerek dile getiriliyor çünkü. Yapışıklık, dokunma duygusu ile ilgilidir. Şair bunu işitme duyusu ile değiştirerek sunuyor.

Şekerli Gerçek şiiri her yönüyle tam bir ikinci yeni şiiridir. Anlatan değil, duyumsatan bir şiir var karşımızda.

ŞEKERLİ GERÇEK

Ev karanlık kap kacak iğne üstünde
Karısı çocukları var mı yok mu belli değil
Masa iskemle ocak
Arama öyle şeyleri
Bir sofra bir yaygı
Bir sedir olsun yok mu
Yok o da yok işte
İğreti bir yaşayış içinde adam
Duvarları yalnızlık yemiş bitirmiş
Gökyüzü üstünde yıldızlar daha üstünde
Kim örtsün damı duvarları kim koysun yerine
Adam bir hiçliğin üstüne uzanmış
Kimseler görmez
Kıl bir torba içinde sabunlar kımıldaşır
Sabaha kadar
Adam bıktığını anlayınca hiçlikten
Gelsin pencere gelsin duvar
Gelsin karısı çocukları
Islak taşlar sabah işleri
Adam dükkana döner gene
O gerçek dediğimiz şey ışıl ışıl
Yapışık sesler çıkarır şekerlerin üstünde.

Edip CANSEVER

Abdülkadir PAKSOY

ÖLÜYOR DOĞDUĞUM EV BENİ ÇAĞIRARAK

Ben bu evde doğdum işte
Tepede kartal yuvası gibi
Yapayalnız, başı gökte
Onun için mi yalnızlığı sevdim
Bilemiyorum.

Üç çıkartması var bu evin
Biz çıkartma deriz cumbaya
Çıkartmanın biri görünmüyor fotoğrafta
Benim doğduğum oda
İşte şu, yoldan yana
Burnu havada
Onun için mi burnumun doğrultusunca gittim hep
Bilemiyorum.

Çıkartmadan aşağıya baktığınızda
Bir yol, bir ırmak ve bir köprü görürsünüz
Karşıda göğsünü kabartmış bir dağ
Ve ağaçlar, ağaçlar, ağaçlar
Onun için mi şiirlerimde hep doğa var
Bilemiyorum.

İşte şu, rüzgârda garip iniltiler çıkaran tahtalar
Evin saçaklarıydı bir zamanlar
Yuvaları vardı güvercinlerin
Biz gidince onlar da gitmiş
Şimdi bu ev savunmasız sayrı bir ihtiyar
Onun için mi ihtiyarladığımı hissediyorum hep
Bilemiyorum.

Babamın diktiği kavaklar kesilmiş
Yerinde yeller esiyor bahçedeki cevizin
Mastabalar yıkılmış, arıklar dolmuş
Çoğu kurumuş kayısıların
Kuşlardan başka yiyen yok dutları
Sumakları kimse toplamıyor
Yabani otlar, dikenler bürümüş her yanı
Gökyüzünden başka dostu kalmamış bahçenin
Onun için mi özgürlüğü çok sevdim
Bilemiyorum.

Ben en çok suların sesini bilirim
Irmağın, çayın, çavlanın...
Sulardan ayrı kalalı sesimi ararım
Onun için mi böyle, deli divane, dolanıyorum
Bilemiyorum.

Duyuyorum "baba" diyen sesimin yankısını Alidede Dağından
Akıyor Tohma, Anamın gözyaşı gibi
Uğulduyor bin tanrının soluğu Darende Vadisinde
Ölüyor doğduğum ev beni çağırarak
Gidemiyorum.

Sahibi: Ümit Sarıaslan, Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Abdülkadir Paksoy
Yönetim Yeri: İnkılâp Sokak, 27/2, 06650 Kızılay - ANKARA
Abone İçin: Ümit Sarıaslan 477540 nolu Posta Çeki hesabına yıllık 60.000 lira yatırılması.
Düzenleme : Ekin Grafik, Dizgi : Gülay AKÇAMLIOĞLU
Basım: Yorum Basın Yayın San.Ltd.Şti. (229 23 56) ANKARA

anadolu
ekini

aylık kültür sanat eğitim dergisi

Bize gönderilen yazılar, yayımlansın ya da yayımlanmasın geri verilmez.
Dergimizde yer alan yazılar, aksi belirtilmedikçe yazarlarının görüşlerini yansıtır.